

وزارت معارف

تاریخ

صنف ۷

سال چاپ ۱۳۹۹ هـ. ش

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل خلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه پان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت معارف

تاریخ

صنف هفتم

۱۳۹۹

ه.ش

مشخصات کتاب

مضمون: تاریخ

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی دیپارتمنت تاریخ نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هفتم

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامه وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۹ هجری شمسی

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

حق طبع، توزیع و فروش کتاب‌های درسی برای وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان محفوظ است. خرید و فروش آن در بازار ممنوع بوده و با متخلفان برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

پیام وزیر معارف

اقراً باسم ربك

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی پایان بر رسول خاتم - حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه گان هویدا است، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراها و والدین، از عناصر شش گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می نمایند. در چنین برهه سرنوشت ساز، رهبری و خانواده بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می باشد.

از همین رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت های مهم وزارت معارف پنداشته می شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی با کیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکر شده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به عنوان تربیت کننده گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هیچ نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس را آغاز کنند، که در آینده نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه های فردای کشور می خواهیم تا از فرصت ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفاده بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن ها در این راه مقدس و انسان ساز موفقیت استدعا دارم. با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

تاریخ صنف هفتم

۱۰-۱

فصل اول: مبادی تاریخ

- در مورد علم تاریخ و فواید آن چه می دانید؟
- منابع مؤرخان چیست؟
- دوره‌های قبل از تاریخ و تاریخی
- تبدیلی سده‌های تاریخ

۴۰-۱۱

فصل دوم: مدنیت های اولیه افغانستان

- آیا مبدأ تاریخ پنج هزار ساله افغانستان را می دانید؟
- آیا آریاییان را می شناسید؟
- در مورد مدنیت ویدی چه شنیده اید؟
- در مورد مدنیت اوستایی چه می دانید؟
- تاریخ اساطیری افغانستان (پیشدادیان، کیانیان و اسپه)
- افغانستان قدیم و رابطه آن با بیگانه گان (هخامنشیان، یونانیان و موریان)
- دولت های مستقل یونان- باختری
- مشخصات هنری- فرهنگی دوره یونان- باختری
- آیا در مورد سلالة کوشانیان معلومات دارید؟
- بگرام، مرکز سیاسی امپراتوری کوشانی
- هده، مرکز فرهنگی امپراتوری کوشانیان
- بامیان، مرکز عقیدتی امپراتوری کوشانی
- آیا یفتلی ها را می شناسید؟

۵۶-۴۱

فصل سوم: تمدن های جهان باستان

- آیا در مورد تمدن مصر معلومات دارید؟
- با قدیمی ترین تمدن بین النهرین آشنا شوید!
- آیا از تمدن فارس آگاهی دارید؟
- با تمدن هند باستان آشنا شوید.
- آیا از تمدن چین آگاهی دارید؟

- آیا می دانید تمدن یونان چگونه آغاز گردید؟
- آیا می دانید که امپراتوران روم قدیم را حکمروایان اروپا می گفتند؟

۸۰ - ۵۷

فصل چهارم: تاریخ اسلام

- آیا می دانید که اوضاع عربستان قبل از اسلام چگونه بود؟
- بازنده گی پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ بیشتر آشنا شوید!
- آیا در مورد غزوات و فتوحات سال های آغازین دین مبارک اسلام معلومات دارید؟
- آیا می دانید خلافت حضرت ابوبکر صدیق ﷺ چگونه آغاز گردید؟
- در مورد خلافت حضرت عمر فاروق ﷺ چه می دانید؟
- آیا در مورد وقایع دوران خلافت حضرت عثمان ﷺ معلومات دارید؟
- دوران خلافت حضرت علی (کرم الله وجهه) چگونه سپری گردید؟
- آیا در مورد آغاز خلافت اموی معلومات دارید؟
- آیا می دانید خلافت اموی ها چگونه سقوط نمود؟
- آیا می دانید که انتقال قدرت از اموی ها به عباسی ها چگونه صورت گرفت؟
- خلافت عباسی ها چگونه سقوط کرد؟

۸۱

اصطلاحات تاریخ صنف هفتم:

فصل اوّل

مبادی تاریخ

- در مورد علم تاریخ و فواید آن چه می دانید؟
- منابع مؤرخان چیست؟
- دوره های قبل از تاریخ و تاریخی
- تبدیلی سینه های تاریخ

اهداف فصل اول

در این فصل، شاگردان با تعریف تاریخ و فواید آن آشنا می‌شوند. منابع مؤرخان را می‌شناسند و علاوه بر آن با تقسیم‌بندی دوره‌های تاریخی آشنا می‌شوند. با سندها معمول در کشور ما و جهان آشنایی پیدا می‌کنند و نیز با روش‌های تبدیلی بعضی از سنوآت با یکدیگر آشنا می‌شوند.

در مورد علم تاریخ و فواید آن چه می‌دانید؟

تاریخ آینه گذشته و درس حال است.

تاریخ، علمی است که حوادث گذشته را در قید زمان و مکان بیان می‌دارد. دقت به زمان و مکان در رابطه به حوادث گذشته، تاریخ را از افسانه جدا می‌سازد. هر واقعه و حادثه که در زمان معین و مکان مشخص واقع شده باشد، **واقعه تاریخی** است؛ مثال: غزوه بدر که در سال دوم هجرت در ماه مبارک رمضان در ۱۵۰ کیلومتری مدینه واقع شد، یک واقعه تاریخی است. این وظیفه علم تاریخ است که در مورد آن واقعه به ما معلومات بدهد.

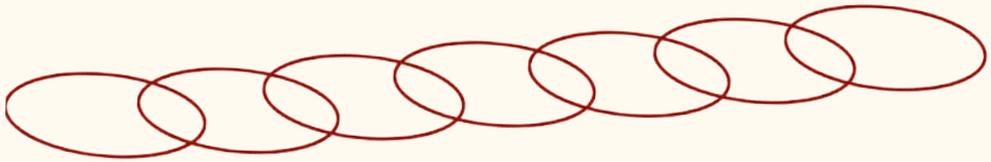
ما می‌دانیم که انسان‌ها و جوامع بشری دوره‌ها و مراحل مختلف زنده گی را سپری نموده‌اند. راه طولانی را پشت سر گذاشته و به حالت کنونی رسیده‌اند. همه این مراحل و اتفاقات که در طول زمان در نقاط مختلف به وقوع پیوسته، از سوی مؤرخان نوشته شده است. این نوشته‌های مؤرخان را **تاریخ** می‌گویند.

مؤرخان، تاریخ بشر را به دو دوره تقسیم می‌کنند: **دوره قبل از تاریخ** و **دوره تاریخی**. دوره قبل از تاریخ از آفرینش انسان آغاز می‌شود و تا زمان تعمیم مدنیت و ایجاد خط و دوره تاریخی از زمان ایجاد خط و مدنیت‌های اولیه بشری آغاز می‌شود و تا اکنون ادامه می‌یابد. انسان‌ها در دوره‌های قبل از تاریخ، زنده گی ساده؛ ولی بسیار پر مشقت داشتند. فقط به وسیله

نیروی بدنی خویش ضرورت‌ها و نیازمندی‌های خود را رفع می‌نمودند. در کوه‌ها و مغاره‌ها به سر می‌بردند؛ از پوست حیوانات و درختان برای خویش لباس می‌ساختند و با جمع‌آوری میوه‌ها و شکار حیوانات وحشی، زنده‌گی را سپری می‌کردند.

از آنجا که انسان اشرف المخلوقات است، به همین جهت نسبت به سایر موجودات زنده در روی زمین، زنده‌گی خود را بلا وقفه تغییر داده و اکنون به زنده‌گی مدنی دست یافته است. بعد از آن که انسان‌ها خط را ایجاد کردند، از همان زمان دوران تاریخی آغاز شده و تاکنون ادامه دارد. تاریخ، ما را از حوادث گذشته آگاه می‌سازد. عوامل انکشاف جوامع پیشرفته را معرفی می‌کند، انسان را قادر به شناخت گذشته می‌سازد و خلاصه این که تاریخ آینه‌گذشته و رهنمای زنده‌گی آینده می‌باشد.

شاگردان در هر حلقه، سال یک صنف خویش را به پنسل بنویسند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند، گروه اول تاریخ را تعریف کنند و گروه دوم مفاد تاریخ را در صنف بیان کند.

سؤال‌ها

- ۱- تاریخ را تعریف کنید؟
- ۲- مؤرخان تاریخ را به چند دوره تقسیم نموده‌اند؟ نام ببرید.
- ۳- تاریخ به ما چه می‌آموزاند؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد مزایای تاریخ از بزرگان پرسند و پاسخ‌ها به دست آمده را در صنف بیان کنند.

منابع مؤرخان چیست؟

تعریف تاریخ و فواید آن را در درس گذشته مطالعه کردیم، اکنون به شناسایی منابع تاریخی می‌پردازیم.

مؤرخ برای نوشتن تاریخ به منابع نیاز دارد. منابع تاریخ به دو نوع اند: ۱- اسناد تحریری و خطی، ۲- آثار و آبدات تاریخی. اسناد تحریری و خطی که در زمانه‌های گذشته نوشته شده است، از جمله مهمترین منابع برای نوشتن تاریخ می‌باشد. اسناد خطی و نوشته شده در آرشیف‌ها نگهداری می‌گردد؛ چنانچه آرشیف ملی افغانستان نیز این چنین اسناد را دارا است.

خواندن اسناد خطی و استفاده از آن بسیار دشوار است، این دشواری از دو جهت

موزیم ملی افغانستان

است اول این که: رسم الخط‌ها در طول زمان تغییر می‌کند. دشواری دومی این است که: انواع مختلف خط‌ها در طول زمان مورد استفاده انسان‌ها بوده است که قابل فهم برای همه‌گان نیست؛ مانند: خط میخی، خط هیروغلیف، خط یونانی قدیم، خط سانسکریت و غیره.

آثار و جاهای باستانی و قدیمی منابع مهم دیگری است که مؤرخان برای نوشتن تاریخ از آن استفاده می‌کنند. این گونه آثار در موزیم‌ها نگهداری

می‌شوند، در موزیم ملی افغانستان تعداد زیادی از این گونه آثار تاریخی موجود است. در تاریخ نویسی، استفاده از آثار تاریخی و قدیمی برای مؤرخ، دشوارتر از استفاده اسناد خطی است. برای شرح و بیان آثار تاریخی و باستانی مؤرخ باید از همکاری باستان شناسان و علم باستان‌شناسی استفاده نماید.

بالاحصار کابل (قرن پنجم میلادی)

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند؛ گروه اول منابع خطی و گروه دوم منابع آثار تاریخی را در صنف بیان کنند.

سؤال‌ها

- ۱ - کدام منابع را مؤرخان برای تاریخ نویسی به کار می‌برند؟
- ۲ - استفاده از اسناد خطی در تاریخ نویسی چه مشکلات را در بر دارد؟
- ۳ - تفاوت آرشیف و موزیم را بگویید؟

فعالیت خارج صنف

هرگاه در منطقه زیست شاگردان کدام ساختمان تاریخی وجود داشته باشد راجع به آن معلومات جمع آوری نموده تصویر آن را به صنف آورده به همصنفان خود ارائه نمایند.

دوره های قبل از تاریخ و تاریخی

در درس اول خواندیم که مؤرخان تاریخ زنده گی انسان ها را به دو دوره بزرگ تقسیم نموده اند: دوره قبل از تاریخ و دوره تاریخی. دوره قبل از تاریخ، از زمان پیدایش انسان ها و جوامع بشری آغاز شده و تا ایجاد مدنیت های اولیه و به صورت خاص رایج شدن خط و کتابت، ادامه می یابد. دوره های تاریخی از ایجاد خط و کتابت آغاز شده و تا کنون ادامه دارد.

هزارها سال از زنده گی انسان ها در کره زمین گذشت تا انسان ها و جوامع بشری به ایجاد خط و کتابت و مدنیت های اولیه رسیدند. این عمر طولانی انسان و جامعه انسانی، نیاز به شناسایی دارند. دانشمندان باستان شناسی می توانند، در روشن شدن این دوران طولانی زنده گی انسان ها، ما را کمک نمایند.

دانشمندان این دوران طولانی را به عصرهای مختلف تقسیم نموده اند. قدیمی ترین عصر زنده گی انسان ها را تحت عنوان عصر سنگ (Stoneage) یاد کرده اند. در این دوره طولانی که هزارها سال را در برداشت، انسان ها وسایل سنگی را به کار می بردند و در مغاره ها زنده گی می نمودند، از پوست حیوانات لباس می ساختند. شکار می کردند و به جمع آوری میوه ها می پرداختند.

عصر دومی را به نام مفرغ (Bronz age) یاد کرده اند. در این عصر برای اولین بار انسان ها از فلز در پیشبرد امور کار گرفتند. مفرغ، فلز ترکیبی از مس و قلعی می باشد. جمعیت های انسانی

آن زمان در کنار تربیت مواشی، با زرع نباتات و غرس نهال‌ها و حفاظت درخت‌های میوه‌دار آشنایی داشتند. محل‌های زیست دائمی را می‌ساختند و پیشه‌صنعت نیز ارزش خویش را داشت. عصر سوم را به نام **عصر آهن (Iron age)** یاد کرده‌اند. استفاده از آهن جمعیت‌های انسانی را به عصرمدنیت رسانید. استفاده از وسایل آهنی موارد مختلفی داشت. وسایل کار، آلات زینتی و سامان آلات تفریحی و ذوقی را از فلز آهن می‌ساختند. جمعیت‌های انسانی آن زمان برعلاوه نگهداری مواشی، زراعت و باغداری، پیشه‌صنعت را نیز به حیث شغل جداگانه ارزش قایل بودند. تبادل اموال و تجارت را به حیث پیشه‌مستقل دیگر پذیرفته و تعدادی از مردم با آن مشغول بودند.

دانشمندان تاریخ نیز مانند باستان‌شناسان، **دوره تاریخی** را تحت عنوان‌های **قرون اولی، قرون وسطی، قرون جدید** و **قرون معاصر** معرفی نموده‌اند.

قرون اولی: از ایجاد خط و کتابت که حدود سه هزار سال قبل از میلاد بود، آغاز شده و تا قرن پنجم میلادی ادامه داشت.

قرون وسطی: قرون وسطی از قرن پنجم میلادی آغاز شد و تا قرن پانزدهم میلادی ادامه یافت.

قرون جدید: قرون جدید از قرن پانزدهم آغاز گردید و تا قرن هژدهم ادامه پیدا کرد. **قرون معاصر:** قرون معاصر از قرن هجدهم (انقلاب کبیر فرانسه) آغاز شده و الی اکنون ادامه دارد. قابل یادآوری است که این تقسیم‌بندی یک نمونه از تقسیم‌بندی‌هایی است که از جانب مؤرخان ارائه شده است. در این تقسیم‌بندی به گونه‌عمدی حوادث و وقایع کشورهای اروپایی در نظر گرفته شده است.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول عصرهای سه‌گانه قبل از تاریخ را نام بگیرند. گروه دوم مشخصات آن عصرها را توضیح دهند.

سؤال‌ها

- ۱ - در عصر سنگ، انسان‌ها وسایل کار را از کدام مواد می‌ساختند؟
- ۲ - فلز مفرغ چیست؟ شرح دهید.
- ۳ - انسان‌های عصر آهن کدام پیشه‌ها را داشتند؟ شرح دهید.
- ۴ - تقسیم‌بندی دوره‌های تاریخی کدام‌ها اند؟ نام ببرید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان در خانه‌های خویش وسایل مورد استفاده سنگی، مفرغی و آهنی را فهرست کرده و در صنف بیان کنند.

تبدیلی سنه های تاریخ

سنه‌ها و سال‌ها و تقویم‌ها بهترین راه برای فهماندن و تقسیم زمان می‌باشد. در افغانستان سه نوع سنه و یا تقویم معمول است، که به نام‌های هجری شمسی، هجری قمری و میلادی یاد می‌شوند. مبدأ تقویم‌های شمسی و قمری از سال اول هجرت حضرت محمد مصطفی ﷺ می‌باشد. تقویم میلادی از تولد حضرت عیسی علیه السلام آغاز شده است. در امور رسمی، دولتی و اداری کشورما از تقویم هجری شمسی استفاده به عمل می‌آید. بعضی از روزهای مهم مذهبی؛ مانند ماه رمضان، عید قربان و از این قبیل روزهای دیگر، از تقویم هجری قمری استفاده صورت می‌گیرد.

یک سال تقویم هجری شمسی ۱۲ ماه و در مجموع ۳۶۵ روز و ۶ ساعت می‌باشد. سال هجری قمری نیز دارای ۱۲ ماه بوده؛ ولی تعداد روزهای آن به ۳۵۴ روز می‌رسد. تفاوت میان روزهای بین دو تقویم شمسی و قمری در هر یک سال به ۱۱ روز می‌رسد. همین تفاوت روزها در میان این تقویم‌ها، سبب تفاوت سال‌ها (سنه‌ها) شده است.

اگر بخواهیم سنه هجری شمسی را به سنه میلادی و میلادی به هجری شمسی تبدیل کنیم راه ساده این است که عدد ۶۲۱ را یا جمع و یا تفریق می‌نماییم. به این ترتیب: اگر تاریخ تولد محمود ۱۹۶۶ میلادی باشد و بخواهیم این تاریخ را به هجری شمسی تبدیل نماییم، لازم است از عدد ۱۹۶۶ عدد ۶۲۱ را تفریق نماییم که حاصل تفریق، سال تولد محمود به سنه هجری شمسی می‌شود. و برعکس آن اگر بخواهیم سال تولد زلمی را که ۱۳۵۵ است به سال میلادی تبدیل نماییم، لازم است عدد ۱۳۵۵ را با عدد ۶۲۱ جمع کنیم، تا حاصل جمع سال تولد زلمی را به سنه میلادی نشان دهد.

طریقه: سال تولد زلمی + ۱۳۵۵ ۶۲۱ <hr style="width: 100%;"/> ۱۹۷۶ میلادی	طریقه: سال تولد محمود - ۱۹۶۶ ۶۲۱ <hr style="width: 100%;"/> ۱۳۴۵ هجری شمسی
---	---

تبدیل کردن سنه‌های هجری قمری به هجری شمسی و برعکس تبدیل سنه‌های هجری شمسی به هجری قمری نیز از طریق محاسبات دیگر صورت می‌گیرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول نام‌های سنه‌های را بگویند، گروه دوم طریقه تبدیل کردن سنه‌های هجری شمسی و میلادی را به یکدیگر بیان کنند.

سؤال‌ها

- ۱- سال هجری شمسی چند روز و چند ساعت است؟
- ۲- سال هجری قمری چند ماه و چند روز است؟
- ۳- مبدأ تقویم هجری شمسی و هجری قمری چیست؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از بزرگان خود تاریخ اعمار مسجد شریف و مکتب محیط زیست خویش را پرسند و آن تاریخ را به میلادی تبدیل نمایند.

فصل دوم

مدنیت های اولیه افغانستان

- آیا مبدأ تاریخ پنج هزار ساله افغانستان را می دانید؟
 - آیا آریاییان را می شناسید؟
 - در مورد مدنیت ویدی چه شنیده اید؟
 - در مورد مدنیت اوستایی چه میدانید؟
 - تاریخ اساطیری افغانستان (پیشدادیان، کیانیان و اسپه)
 - افغانستان و بیگانه گان (هخامنشیان، موریاییان و یونانیان)
 - دولت های مستقل یونان - باختری
 - مشخصات هنری فرهنگی دوره یونان - باختری
 - آیا در مورد سلاله کوشانیان معلومات دارید؟
 - آیا در مورد مراکز مهم سیاسی - فرهنگی کوشانیان معلومات دارید؟
- * بگرام
* هده
* بامیان
- آیا یفتلی ها را می شناسید؟

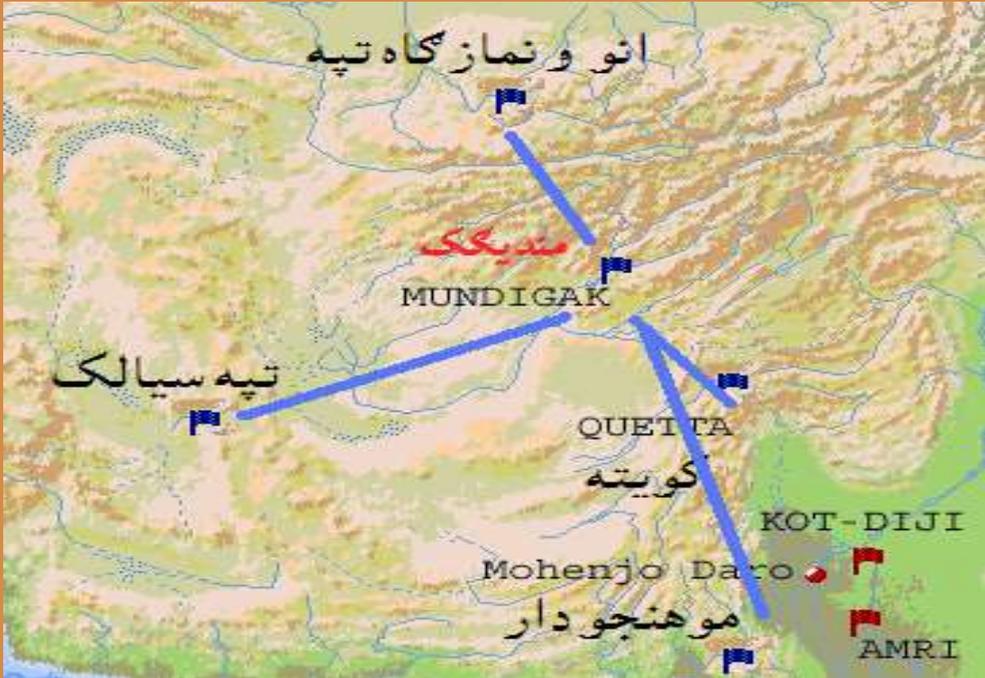

اهداف فصل دوم

در این فصل، شاگردان با تاریخ پنج هزار ساله افغانستان آشنا می‌شوند. علاوه بر آن با مهاجرت‌ها و مدنیت‌های آریایی، تاریخ اساطیری افغانستان، افغانستان و بیگانه‌گان، دولت‌های مستقل یونان - باختری آشنا می‌شوند. پیرامون امپراتوری کوشانیان معلومات حاصل می‌نمایند، مراکز عمده سیاسی فرهنگی کوشانیان را می‌شناسند و آشنایی با کوشانیان خورد (کیداری‌ها) و امپراتوری یفتلی‌ها حاصل می‌نمایند.

آیا مبدا تاریخ پنج هزار ساله افغانستان را می‌دانید؟

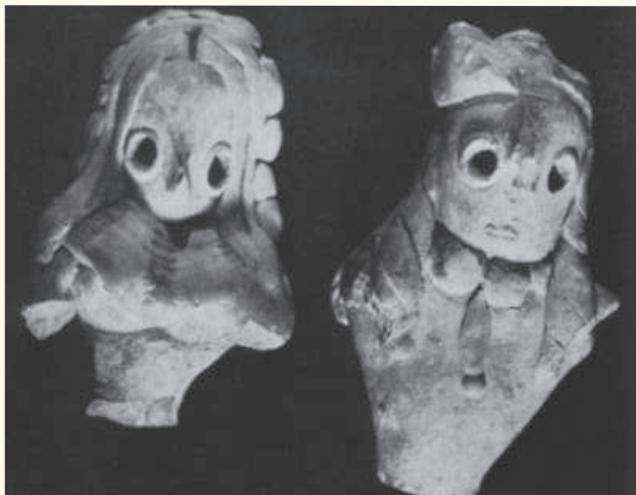

در درس‌های گذشته از دوره قبل از تاریخ و دوره تاریخی یادآوری صورت گرفت. افغانستان نیز آثار فراوان از دوره‌های قبل از تاریخ دارد. در مباحث گوناگون از تاریخ پنج هزار ساله افغانستان سخن به میان می‌آید. آیا می‌دانید که این مطلب توسط کدام آثار و منابع ثابت شده است؟

باستان‌شناسان در منطقه باستانی مندیگک واقع در شمال غرب شهر قندهار تحقیقات و حفاری‌هایی را انجام دادند. در نتیجه این تحقیقات ثابت گردید که سه هزار سال قبل از میلاد جمعیت‌ها و باشندگان مندیگک بنیاد تمدنی را گذاشته بودند که ثبوت تاریخ پنج هزار ساله افغانستان می‌باشد.

در جریان حفاریات، آثار و افزار متعددی از مندیگک به دست آمد که نماینده‌گی از مدنیت وسیع در این ساحه باستانی می‌نماید. در اینجا ساختمان‌های باشکوه کشف گردید که دارای صحن بزرگ، دیوار بلند با مواضع دفاعی و اتاق‌هایی با سازه‌های مختلف که نماینده‌گی از قصر حاکمان مندیگک و مرکز اداری آن‌ها می‌نماید. علاوه بر آن ذخیره‌گاه مواد غذایی به ویژه گندم، ظرف‌های متنوع گلی، مسی، برونزی با داشتن اشکال زیبا، وسایل زینتی و مجسمه‌های گلی نیز در جریان کاوش‌ها توسط باستان‌شناسان فرانسوی کشف گردیده است.

باشنده گان مندیگک با مدنیت های مجاور روابط متقابل داشتند. از آثار کشف شده چنین بر می آید که مردمان مندیگک با مردمان **انو** و **نماز گاه تپه** (ترکمنستان) در حوزة شمال، در غرب با مردمان **تپه سیالک** (ایران) و در جنوب با مدنیت **هراپه** و **موهنجودارو** (هند) روابط فرهنگی و اقتصادی، برقرار نموده بودند.

ساکنان اولی مندیگک احتمالاً ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد این ساحه را ترک گفته اند. در مورد عوامل ترک نمودن مندیگک و یا تخلیه آن از باشنده گان، از جانب دانشمندان دونظر ارائه شده است.

عده یی بر این باورند که خشک سالی های پی در پی و پایین رفتن آب دریای هلمند

عامل مهم و بنیادی بود که باشنده گان مندیگک مجبور به ترک آن شدند. عده یی دیگر، عامل ترک و تخلیه کردن مندیگک را جنگ های ویرانگری می دانند که مخالفان باشنده گان مندیگک بر آنها پیروز شده و ساحات و محلات زیست مردمان را به آتش کشیده و آنها را مجبور به ترک خانه و کاشانه شان نموده اند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد آن عده آثار معلومات بدهند که در آن تاریخ پنج هزار ساله افغانستان ثابت شود. گروه دوم راجع به روابط مردم مندیگک با مردمان هم جوار، معلومات ارائه نماید و گروه سوم عوامل ترک و یا تخلیه مندیگک را از باشنده گان آن معلومات دهند.

سؤال ها

- ۱- مندیگک در کجا واقع است؟
- ۲- ثبوت تاریخ پنج هزار ساله افغانستان در کدام آثار هویدا شده است؟
- ۳- روابط مردمان مندیگک را با مردمان مجاور آن بگویید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد قدامت تاریخ افغانستان یک مطلب تهیه و در ساعت بعدی در صنف ارائه نمایند.

آیا آریاییان را می‌شناسید؟

بقایای آبادی‌های بلخ قدیم (ام البلاد)

ورود آریاییان به سرزمین افغانستان در حدود ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد تایید شده است. آریین‌ها خود را اصیل و صاحب اخلاق نیکو می‌گفتند. در مورد سرزمین قبلی آن‌ها معلومات مؤثق در دست نیست، آن چه روشن است ورود آریاییان به افغانستان قدیم از آن سوی دریای آمو به **بخدی** (بلخ) می‌باشد.

آریاییان در ابتدا زنده گی شبانی و کوچی داشتند. بعد از جابه جا شدن در بخدی به زنده گی شهری رو آوردند. آن‌ها نظم خانواده گی داشتند. خانواده را (کولا) می‌گفتند. چند کولا یک **قبیله** را تشکیل می‌داد، از چند قبیله یک **قوم** تشکیل می‌شد. محل زیست خویش را به نام پور یاد می‌کردند. همه این نام‌ها در کلماتی مانند کهول، میرویس، بگرام، شیرپور و غیره اکنون نیز معمول است.

آریاییان ساحات مورد استفاده و زیست خود را آریانا و یجه یا **آریانا ورشو** می‌گفتند، کلمه ورشو تاکنون هم مورد استعمال دارد. آریاییان در بخدی (بلخ) اساس اولین مدنیت آریایی را گذاشتند. شهر بلخ را ساختند. خانه‌های بزرگ با دیوارهای بلند را اعمار کردند. برای دفاع از شهر، دیوارهای عریض و برج‌های متعدد را اعمار کردند که آثار و بقایای بخدی آن زمان تا اکنون مشاهده می‌شود.

آریاییان قبل از رسیدن به بخدی زنده گی شبانی و کوچی داشتند. این مطلب در آثار و شواهدی روشن است که از محل باستانی سمرقند به نام (تالی برزو) در سال ۱۹۳۹ میلادی از طرف باستان شناسان کشف گردیده است. از جمله آثار کشف شده این محل باستانی یکی هم مجسمه یی بود که نیم تنه آن از انسان و نیم دیگر آن از حیوان بود. دانشمندان بر این باورند که این مجسمه مربوط به زمان **کیومرث** یکی از مقتدر ترین شاهان آریاییان می باشد. آریاییان بعد از رسیدن به بخدی در کنار پیشه تربیت و نگهداری مواشی، به زراعت و باغداری نیز پرداختند. انواع گلها را پرورش دادند و به غرس نهالهای میوه دار پرداختند. در مراسم خوشی ها به یکدیگر دسته های گل تحفه می دادند، در روزهای اول سال همه مردم، پیر و جوان، مرد و زن باهم یکجا جشن می گرفتند، بازی می کردند، سرود می نواختند. یکی از مشهورترین جشن های آریاییان به نام **سامانه** یاد می شد. در این جشن، جوانان به اسب سواری می پرداختند. نیزه بازی و رقص می کردند و میدان رزم و بزم را بر پا می کردند.

مهاجرت آریاییان

معلومات در مورد زنده گی و مدنیت آریاییان از چهار کتاب ویدی که به نام کتب یا سروده های ویدی یاد می شود، به دست می آید. در این کتاب ها معلومات فرهنگی، اقتصادی، مذهبی، سیاسی و ادبی آریاییان درج است. اکنون نیز مؤرخان با استفاده از چهار کتاب که به زبان سانسکریت نوشته شده است، برای دریافت معلومات در مورد جهات مختلف زنده گی آریاییان، استفاده می کنند.

به مرور زمان تعداد آریاییان در بخدی زیاد شده و به مهاجرت رو آوردند. تعدادی به سوی جنوب هندوکش و بعد به سرزمین های هند رسیدند و تعدادی دیگر به سوی غرب مهاجرت کردند. آن ها اول به ایران و بعد به ترکیه و سرزمین های اروپایی رسیدند. آن عده از آریاییان که در افغانستان باقی ماندند، مدنیت های بزرگی، مانند مدنیت ویدی و اوستایی را اساس گذاشتند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند، گروه اول در مورد زنده گی ابتدایی آریاییان در بلخ معلومات ارایه نمایند و گروه دوم در مورد ساختار اجتماعی آریاییان معلومات دهند.

سؤالها

- ۱- آریاییان خود را به چه معنی تعریف می کردند؟
- ۲- اولین پایتخت آریاییان چه نام داشت و در کجا واقع است؟
- ۳- آریاییان قبل از رسیدن به بخدی زنده گی شبانی و داشتند.

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد زنده گی شبانی و کوچی از بزرگان خانواده پرسند و معلومات خود را در صنف بیان نمایند.

در مورد مدنیت ویدی چه شنیده اید؟

مهاجرت آریاییان

در درس قبلی در مورد آریاییان معلومات لازم را به دست آوردیم، اکنون به اولین مدنیت آریاییان آشنا می‌شویم.

اولین مدنیت در تاریخ افغانستان به نام **ویدی** یاد می‌شود. نام این مدنیت از کتاب‌های ویدی گرفته شده است. این مدنیت در حدود ۱۸۰۰ سال قبل از میلاد آغاز و تا ۱۲۰۰ سال قبل از میلاد ادامه داشت. معلومات پیرامون این مدنیت از کتاب‌های چهارگانه ویدی به دست آمده است. در متون ویدی علاوه بر معلومات در مورد وضع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آریاییان، معلومات پیرامون اخلاق، عقیده و کلتور آن زمان نیز وجود دارد؛ چنانچه بیش‌تر مطالعه کردیم، آریاییان نظام خاصی اجتماعی داشتند. در جمعیت‌های آریاییان نظام شاهی حاکم بود. جامعه به ترتیب خاص اداره می‌گردید. در رأس خانواده **پدر (پاتی)** قرار داشت. چند خانواده یک عشیره را تشکیل می‌داد که در رأس آن **کوئراپاتی** قرار داشت. از چند عشیره یک **قبیله** به وجود می‌آمد که در رأس آن **گراهه پاتی** قرار داشت. رئیس چند قبیله را **ویس پاتی** می‌گفتند. چندین ویس پاتی توسط شاه که به نام **راجان** یاد می‌شد، اداره می‌گردید.

در رابطه با اوضاع اجتماعی آریاییان نیز سروده‌های ویدی معلومات روشن دارد؛ بطور مثال: زن در دوران مدنیت ویدی مورد احترام بود؛ با وصف آن که تولد پسر را خوشبختی می‌پنداشتند، ولی زنان عصر ویدی جایگاه خاصی را داشتند؛ چنانچه در **ریگ ویدا** به تعداد زیادی از اشعار زنان که از لطافت و صنعت خاص هنری برخوردار است ثبت گردیده‌اند. یکی از این شاعران زن به نام

گوشاه شهرت به سزا داشت، که اشعارش در جلد اول ریگ ویدا ثبت است. خانم **لوپامودرا** شاعرزن دیگریست که اشعار او نیز در کتاب اول ریگ ویدا آمده است.

در مدنیت ویدی نظام خاص اقتصادی وجود داشت. جمعیت های مدنیت ویدی احتیاجات اساسی زنده گی خویش را از طریق کشت نباتات و مالرداری برآورده می نمودند. دارایی آریاییان از تعداد رمه حیوانات؛ از قبیل گوسفند، بز، گاو و غیره معلوم می گردید. آریاییان در پهلوی زراعت و مالرداری به مبادله و تجارت نیز مصروف بودند. واحد تبادلۀ متاع تجارتنی و کالاها در عصر ویدی **گاو** بوده که آن را **پیسو** می گفتند. کلمه پیسه، واحد پولی امروزی نیز ریشه خویش را به کلمه پیسو، دوران آریایی های عصر ویدی می رساند.

در دوران مدنیت ویدی مردم بافت تکه ها و پارچه های پشمی را از پشم حیوانات یاد داشتند. لباس های متنوع را می دوختند. از فلزات وسایل مختلفی را می ساختند. از فلزات برعلاوه آلات ظریف تزئینی وسایل محکم برای استفاده در امور تولیدی نیز می ساختند، ظرف های متنوع و گوناگون گلی، چوبی و فلزی مروج گردیده بود. ظرف های خاصی را برای نوشابه ها نیز می ساختند. در مدنیت ویدی همه اهل کسبه؛ مانند: آهنگران، نجاران، کلانان و غیره باعزت و حرمت زیاد زنده گی می کردند.

در عصر ویدی اعتقاد به ارباب انواع مختلف رواج داشت. از جمله الهه های یکی هم **الاهه اوشاس** بود که آن رازن می پنداشتند و به نام الهه سپیده دم نیز یاد می گردید. با وصف آن که تعداد زیادی از الهه ها را پرستش می کردند، ولی با خداوند واحد عقیده راسخ داشتند، چنانچه در ریگ ویدا آمده است: ((بر هر ثابت و بر هر جنبنده و نیز بر هر آنچه راه می رود و بر هر آنچه می میرد و بر تمام این آفرینش رنگارنگ تنها یک ذات حکمروایی می کند.))

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد وضع سیاسی مدنیت ویدی، گروه دوم در مورد وضع اقتصادی مدنیت ویدی و گروه سوم در مورد اعتقادات دوران ویدی معلومات خود را بیان کنند.

سوال ها

- ۱- اولین مدنیت آریایی در افغانستان به چه نام یاد می شود.
- ۲- زنان در مدنیت ویدی از چه مقامی برخوردار بودند؟ شرح دهید.
- ۳- در مورد عقاید مردمان مدنیت ویدی چه می دانید؟ معلومات خویش را بیان کنید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان از بزرگان در رابطه به اعتقادات مردمان قبل از اسلام پرسند و معلومات به دست آمده را در صنف بیان کنند.

در مورد مدنیت اوستایی چه می‌دانید؟

ساحه‌ای از مدنیت اوستایی

مدنیت اوستایی دومین مدنیت در تاریخ قدیم افغانستان می‌باشد. نام این مدنیت از کتاب اوستا گرفته شده که برای زردشتیان مقدس می‌باشد. **اوستا** را به معنای قانون، بنیاد و دستور آورده‌اند. این مدنیت در حدود ۱۲۰۰ سال قبل از میلاد آغاز شده و تا ۷۰۰ سال قبل از میلاد ادامه داشت.

مدنیت اوستایی در **بخدی** اساس گذاشته شد. در این رابطه در کتاب اوستا آمده است که: ((یمه به امر اهورا مزدا یک واره را ساخت که طول و عرض آن به یک اسپرس (یک میدان اسپ دوانی) بود در آن حیوانات؛ مانند: گوسفند و گاو، مرغان و جانوران؛ مانند: سگ و غیره را نگاه داشتند و جای آب را هم به درازی یک هانه (میل) حفر کرد و در آن واره بازارها، گذرها و خانه‌ها را به ترتیب مخصوص ساختند، ولی مردم علیل، دروغگو و پيس و دیوانه را در آن شهر جای نداد.))

زردشت که سپیدتمان یا سپتمان نیز نامیده شده است، پیشوای زردشتیان، ایجادگر اوستا و محرک معنوی مدنیت اوستایی می‌باشد. موصوف نصایح را در سروده‌های خویش تبلیغ کرده است.

زردشت برای زنده گی سالم انسانی سه اصل را تبلیغ می نمود که عبارت بود از: **گفتار نیک**، **کردار نیک** و **پندار نیک**. در مورد زنده گی و شخصیت زردشت، کتاب اوستا شهادت می دهند که، موصوف در اطراف شهر قدیم بلخ (بخدی) زیسته است.

زردشت متعلق به یکی از خانواده های نجیب سرزمین افغانستان قدیم بود. بر اساس همین سوابق خانواده گی بوده که موصوف در زمان اعلان اصلاحات فکری و تبلیغ آیین نوین با تعدادی از وزرا و حکمرانان با نفوذ روابط خویشاوندی داشته و آن را حفظ کرده بود.

عده یی از مؤرخان، زردشت را مربوط به خاندان مشهور اسپه می شناسند. در اغلب نام های خانواده زردشت، کلمه اسپه به گونه مکرر یاد شده است؛ چنانچه پدر زردشت **پور و سپه** نام داشت و جد زردشت به نام **میچت اسپه** یاد شده است که معنای صاحب اسپ های قوی را می رسانند.

کتاب اوستا به وسیله زردشت ارائه شده است. این کتاب در حقیقت اصول رهنمایی برای پیروان آیین زردشتی است. اوستا از جمله کتب قدیم جهان به شمار می رود که اغلب حوادث سال های ۱۲۰۰ الی ۶۰۰ قبل از میلاد را در بر گرفته است.

در مدنیت اوستایی طبقات سه گانه اجتماعی (روحانیان، نظامیان و دهقانیان) وجود داشت. مردم ده نشین شده بودند. زراعت و باغداری پیشه اصلی آن ها بوده و در پهلوی آن، به مالداري نیز مشغول بودند. وسایل و ابزار فلزی (به خصوص فلز برونز) را استعمال می نمودند. علاوه بر آن در اوستا معلومات پیرامون اشخاص سیاسی نیز آمده است. از جمله نام های یاد شده مربوط به سلاله های تاریخ اساطیری افغانستان می باشند. مانند: پیشدادیان، کیانی ها و اسپه که در بحث های آینده به تفصیل خواهید خواند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در دو گروه تقسیم شوند، گروه اول در مورد اوستا معلومات خویش را به صنف ارائه نمایند و گروه دوم در مورد زردشت و نصایح آن بگویند.

سؤالها

- ۱- در مورد تمدن اوستایی و معنای آن چه می دانید؟
- ۲- زردشت کی بود؟
- ۳- اوستا به چند بخش تقسیم شده است؟ نام ببرید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان از گفتار نیک، کردار نیک و پندار نیک چه معنا را می گیرند، از اقارب و دوستان خویش پرسند و معلومات خویش را در صنف ارائه نمایند.

تاریخ اساطیری افغانستان (پیشادایان، کیانیان و اسپه)

رستم، پهلوان مشهور شهنامه

در تاریخ اساطیری افغانستان سه خانواده حادثه ساز وجود دارند که عبارتند از:

الف: پیشادایان

هوشنگ اولین پهلوان اوستایی است که با دیوها می جنگید و بر آنها حاکمیت داشت. هوشنگ از اولاده کیومرث بود، که سلاله پیشادایان از نسل موصوف است. هوشنگ به نخستین قانون گذار شهر بخدی معروف شده است. بعد از هوشنگ، **تهمورث** به قدرت رسید که به نام شاه هفت کشور معروف بود.

بعد از تهمورث، قدرت به **جمشید** یا **یما** رسید که در تاریخ اساطیری افغانستان داستان های جذاب حماسی و عشقی دارد. از جمله داستان های معروف آن زمان، می توان از داستان رستم و سهراب، داستان کاوه آهنگر و غیره یاد کرد. داستان کاوه آهنگر بر وقایع ترتیب شده است که شخصی به نام کاوه آهنگر چرم آهنگری خود را به طوری بیرق بر سر نیزه بست و مردم را به دور خویش جمع کرد، و بر ضد ضحاک بر خاست و بر خلاف ستمگری او طغیان کرد. که در نتیجه، ضحاک از بین رفت و کاوه آهنگر پیروز شد.

ب: کیانیان

خاندان کیانی، سلاله دیگر اساطیری افغانستان بوده که در بلخ قدیم حکمروایی داشتند. به استناد اوستا نخستین شاه این خاندان به نام **کیقباد** یاد شده است که به درخواست رستم **پهلوان** در بلخ بر تخت نشست و پانزده سال حکم راند.

بعد از آن پسرش **کیکاوس** بر تخت سلطنت تکیه زد و با عناصر خارجی جنگید و بر آنها غالب آمد. بعد از کیکاوس **سیاوش** به قدرت رسید.

سیاوش یکی از مقتدر ترین شاهان این خاندان به حساب می‌رود. این شخص در جنگ با تورانیان از بین رفت. به تعقیب سیاوش پسرش به نام **کیخسرو** قدرت را در دست گرفت. موصوف نیز با تورانی‌ها به خاطر خون‌خواهی پدرش جنگید. در نهایت **افراسیاب** تورانی و برادرش را به زنجیر کشیده کشت.

ج: اسپه

بعد از خاندان کیانی سلاله دیگر در تاریخ اساطیری افغانستان به قدرت رسیدن که به نام خاندان **اسپه** شهرت یافته است. چون در اخیر نام هر شاه این سلاله، کلمه اسپه آمده است؛ لذا در متون تاریخی به نام خاندان اسپه مشهور شده است.

اولین شاه این خاندان که به قدرت رسید، **لهراسپ** نام داشت. لهراسپ مرکز را از **بخدی** به نوبهار بلخ آورد. او نیز توسط تورانی‌ها کشته شد. موصوف شخص بلند همت، عادل و پیرو آیین زردشت بود. گویند که زردشت ۱۲ هزار نسخه کتاب خویش را نوشته بود که در آتشکده وهران نگهداری می‌شد. این معبد را **گشتاسپ** در بلخ بنا کرده بود.

بعد از گشتاسپ شاهان دیگری ازین سلاله نیز به قدرت رسیدند که از جمله می‌توان نام‌هایی چون **اسفندیار**، **داراب** فرزند همای و غیره را نام برد.

خلاصه این که تاریخ اساطیری افغانستان عمدتاً بر سه منبع متکی می‌باشد که عبارتند از: متون اوستایی، شاهنامه فردوسی و داستان‌های شفاهی. داستان‌های شفاهی این دوران تاکنون نیز در میان مردم افغانستان سینه به سینه نقل شده و به اشکال گونه گونه باقی مانده اند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند، گروه اول خانواده‌های تاریخ اساطیری افغانستان را معرفی نمایند، گروه دوم شخصیت‌های مهم این سه خاندان کدام خانواده‌ها شامل اند؟ نام ببرند و گروه سوم بر منابع عمده تاریخ اساطیری افغانستان بحث نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- در تاریخ اساطیری افغانستان کدام خانواده‌ها شامل اند؟
- ۲- اولین خانواده تاریخ اساطیری افغانستان به کدام نام یاد می‌شود؟
- ۳- سه منبع عمده تاریخ اساطیری افغانستان کدام‌ها اند؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از بزرگان خانواده خویش در مورد داستان‌های تاریخی پرسند و معلومات خویش را در صنف بیان کنند.

افغانستان قدیم و روابط آن با بیگانه گان (هخامنشیان، یونانیان و موریاییان)

داریوش و خشایارشا

سکندر مقدونی

چندرا گوپتا

بعد از قرن ششم قبل از میلاد در افغانستان قدیم دولت مرکزی و حاکمیت سیاسی سراسری وجود نداشت. حکومت های محلی و خود مختار در گوشه و کنار افغانستان حاکمیت داشتند. در چنین حالاتی در غرب افغانستان امپراتوری جدید اساس گذاشته شد، که در تاریخ ایران به نام **هخامنشیان** یاد شده است. اساس این امپراتوری را **کوروش** نواسه آخرین شاه مادها در سال ۵۵۰ قبل از میلاد گذاشت.

هخامنشیان

نیروهای تحت فرمان **کوروش** در سال ۵۴۹ قبل از میلاد بعضی از ساحات شمالی افغانستان را مدت زمانی در سیطره خویش درآوردند. بعد از کوروش پسرش **کمبوجیه** قدرت را در دست گرفت. او زیادتر متوجه سرحدات غربی پارس بود، با فرعون مصر در آویخت و آن را مطیع خود ساخت. موصوف در راه بازگشت به پارس مرد. از مشاهیر سلاله هخامنشی ها **داریوش اول**، **خشایارشا**، **داریوش دوم**، **اردشیر دوم** و **اردشیر سوم** به قدرت رسیدند که در سال ۳۳۱ قبل از میلاد امپراتوری هخامنشیان توسط **اسکندر مقدونی** سقوط داده شد.

یونانیان

اسکندر مقدونی امپراتوری هخامنشیان را از بین برد و در سال ۳۳۰ قبل از میلاد به سرزمین افغانستان قدیم هجوم آورد. اسکندر برای تسخیر افغانستان از راه هرات، کندهار و کابل به بگرام رسید و در آنجا یک **سکندریه** ساخت. بعد به ساحات شمالی افغانستان حرکت کرد و در ولایت تخار امروزی شهر **آی خانم** را بنیاد گذاشت. بعد از تصفیة شمال افغانستان، به سوی شرق حرکت کرد و از راه **نورستان و کنر**، به **چترال** رسید. در جنگ با **یوسفزایی‌های کنر** اسکندر در ناحیه پا زخم برداشت و مدت پنج سال در نقاط مختلف افغانستان جنگید. در برگشت از راه دریای سند به سوی مقدونیه، در مسیر راه بر اثر مریضی ملاریا در سال ۳۲۳ قبل از میلاد مرد. بعد از اسکندر امپراتوری وسیع او بین قوماندان‌هایش تقسیم گردید.

موریاییان

موریاییان هند که اولین حاکم آن چندراگوپتا بود، مانند سایر بیگانگان بر قسمتی از سرزمین افغانستان قدیم زمانی دست یافتند که در امپراتوری یونانی تشت و پراکنده گی به وجود آمد. تسلط آنان، در افغانستان تا هنگام اعلام استقلال دولت مستقل یونان - باختری دوام نمود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند، گروه اول در مورد هخامنشیان، گروه دوم در مورد یونانی‌ها و گروه سوم در مورد موریاییان هندی بحث نمایند.

سؤال‌ها

- ۱ - در مورد هخامنشیان چه می‌دانید؟ بیان کنید.
- ۲ - یونانی‌ها چگونه به سرزمین افغانستان رسیدند؟
- ۳ - در مورد موریاییان هندی چه می‌دانید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد هخامنشیان، یونانیان و موریاییان جمع آوری نموده و در صنف بیان کنند.

دولت‌های مستقل یونان - باختری

مسکوکات یونانی

در درس گذشته مطالعه کردیم که قلمرو امپراتوری اسکندر میان قوماندانان یونانی تقسیم گردید. **سلوکیدهای** یونانی نیز قسمتی از امپراتوری اسکندر را در اختیار داشتند. آن‌ها شام و مربوطات آن را اداره می‌کردند. سلوکیدها شخصی به نام **دیودیتس اول** را به حیث والی باختر توظیف نمودند. موصوف بعد از رسیدن به باختر، استقلال باختر و سغدیان را اعلان کرد.

دوران حکمروایی دیودیتس بین سال‌های ۲۴۵-۲۳۰ قبل از میلاد بود. بعد از او **دیودیتس دوم** امور اداره باختر را در دست گرفت. موصوف با دولت تازه به استقلال رسیده **اشکانیان** روابط دوستانه برقرار نمود؛ زیرا هر دو دولت جدید بر خلاف سلوکیدهای شام (سوریه) بودند.

ایوتیدیوم، مقتدرترین شاه دولت یونان-باختری بود که در دوران حکمروایی خویش هجوم سلوکیدهای شامی را دفع و به مصالحه و مدارا عقب زد. موصوف قسمت‌های جنوب هندوکش را بدون جنگ از سلطه دولت هند آزاد ساخت. در قسمت‌های غربی تا حدود توس پیش رفت. **کاشغروستان** در شمال و بلوچستان در جنوب را نیز به افغانستان آن زمان ملحق ساخت. در همین دوره بود که باختر نام **هزار شهر** را در جهان آن زمان کسب نمود.

شاه دیگری یونان-باختری **دیمتروس** نام داشت. موصوف تا سند و نزدیک پنجاب پیشروی کرد و هندوستان شمالی را تا کناره‌های **گنگاه** تسخیر نمود. سرحدات امپراتوری

یونان - باختری از دشت‌های ایران (ساحات مرکزی ایران موجوده) الی حوزه گنگاه و از حوزه سیحون و جیحون تا بحر هند کشیده شده بود. فتوحات شاهان یونان - باختر الی سال‌های ۱۷۵ قبل از میلاد ادامه داشت.

هریوکرات الهه خوشی یونانی از گنجینه بگرام

ایوکراتید شاه دیگر یونان باختری بود. موصوف والی‌هایی را در امپراتوری خویش مقرر نمود که زمینه دولت‌های مستقل را در هند به وجود آوردند. از زمان به قدرت رسیدن ایوکراتید، سقوط دولت و امپراتوری یونان - باختری آغاز گردید. از یک طرف، حملات اشکانیان در غرب امپراتوری و از جانب دیگر قبایل سنی در داخل کشور، پروسه از بین بردن و سقوط دولت‌های مستقل یونان - باختری را مساعد ساخت. دولت یونان - باختری در سال ۱۳۵ قبل از میلاد مرکز خویش را از بلخ به بگرام انتقال داد و مسأله تا جای رسید که در سال ۷۰ قبل از میلاد اول ساک‌ها در جنوب افغانستان به قدرت رسیدند و بعد شاخه‌یی از قبایل سنی‌ها که به نام یوچی شهرت دارند بلخ را تصرف کردند و سلسله دولت‌های یونان - باختری را سقوط دادند.

یوچی‌ها که در تاریخ قدیم افغانستان به نام **کوشانیان** معروف هستند، امپراتوری بزرگی را به وجود آوردند که در درس سیزدهم آن را به تفصیل خواهید خواند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد به قدرت رسیدن و اعلان آزادی ساحات باختر و سغدیان و گروه دوم در مورد شاهان مشهور این سلسله، معلومات خویش را در صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- در مورد ایوتیدیوم چه می‌دانید؟
- ۲- دیمتریوس کی بود و در مورد کارنامه‌های او چه می‌دانید؟
- ۳- زوال امپراتوری یونان - باختری چگونه آغاز گردید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد دولت یونان باختری یک مطلب تهیه نمایند.

مشخصات هنری - فرهنگی دوره یونان - باختری

مسکوکات شاهان یونان باختری

هم زمان با هجوم نظامی اسکندر، با عساکر یونانی، هنرمندان، دانشمندان و سایر اهل پیشه نیز به سرزمین‌های مفتوحه از جمله افغانستان آمدند. ایجادات و ابداعات این هنرمندان با فرهنگ سرزمین‌های شرقی به خصوص مردم قدیم افغانستان یکجا شده و صبغهٔ افغانی به خود گرفت.

وضع اقتصادی دوران یونان - باختری رشد مناسب داشت. روابط تجارتي، پیشه‌های متنوع صنعتی، مالداری و آبیاری انکشاف قابل ملاحظه کرده بود. **ایوتیدیم** سکه‌های ساخته شده از طلا و نقره را بنام خود ضرب نموده است که نماینده‌گی از وضع خوب و مناسب اقتصادی زمانش می‌نمایند. راه‌های تجارتي باز گذاشته شده بود و امنیت راه‌های کاروان رو تامین می‌گردید. ساحات مختلف کشور توسط والیان که غالباً شهزاده گان بودند، اداره می‌گردید.

ادامهٔ حاکمیت شاهان یونان - باختری برای مدت تقریباً ۱۴۰ سال، اثرات بزرگی بر ترویج فرهنگ جدید بر جا گذاشت که از جمله می‌توان به ترویج صنایع مختلف، ایجادات هنری، زبان، رسم الخط و جنبه‌های دیگر فرهنگی یاد کرد. این همه اثرات فرهنگی در سرتاسر قلمرو امپراتوری یونان - باختری با عناصر محلی یکجا شده و فرهنگ خاص را به وجود آورده بود که به نام **مدنیت یونان - باختری** در تاریخ قدیم شهرت یافته است.

در یکی از کتیبه‌های دوران یونان - باختری که در آی خانم به دست باستان‌شناسان رسیده است، چنین می‌خوانیم:

در زمان طفولیت تربیه خوب بگیر.
در جوانی بر خواهش خویش حاکم باش.
در پخته سالی راستکار باش.
در پیری اندرز دهنده باش.
در روزهای واپسین زنده گانی، بدان که چگونه بدون افسوس بمیری.

اثرات یونانیان در امور ساختمانی و عمرانی نیز محسوس بود. مراکز اداری و نظامی خویش

را بیش‌تر در مقاطع دریاها می‌ساختند. نمونه‌های این گونه‌های عمران را در بقایای بگرام و آی خانم دیده می‌توانیم. در ساختمان‌ها شیوه تدافعی مدنظر گرفته می‌شد. برج‌های مراقبتی، خندق‌های دفاعی و سدهای گونه‌گون را در ساختمان‌ها مدنظر داشتند.

به عقیده مؤرخان نفوذ یونانی‌ها تا قرن هفتم میلادی در افغانستان دوام کرد. این اثرات در بخش رسم‌الخط و هنر چشم‌گیر بود. کتیبه‌های متعدد که در نقاط مختلف به دست آمده، این ادعا را تایید می‌نمایند. هنر مجسمه‌سازی، رسامی و نقاشی بر ظروف شیشه‌یی، اشکال و نمونه‌های یونانی در ساختمان‌ها و عمران، تا زمانه‌های زیاد در افغانستان قدیم معمول بود.

خلاصه این که در مدت تقریباً ۱۴۰ سال اقتدار شاهان یونان - باختری، که در مجموع ۳۶ تن از پادشاهان و یک ملکه از این سلسله در باختر و هند قدیم حکم رانده‌اند، همه آن‌ها به توسعه فرهنگ یونانی در سرزمین باختر و هند پرداخته‌اند. باید به یاد داشت که فرهنگ یونانی‌ها به صورت تغییر ناخورده در این سرزمین مروج نشده است؛ بلکه با فرهنگ سرزمین افغانستان قدیم یکجا شده و نوع جدیدی از فرهنگ را به میان آورد که به نام مدنیت یونان - باختری یاد شده است.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد وضع اقتصادی دوران یونان باختری معلومات ارائه نمایند و گروه دوم درباره یکجا شدن فرهنگ دوران یونان - باختری صحبت نمایند.

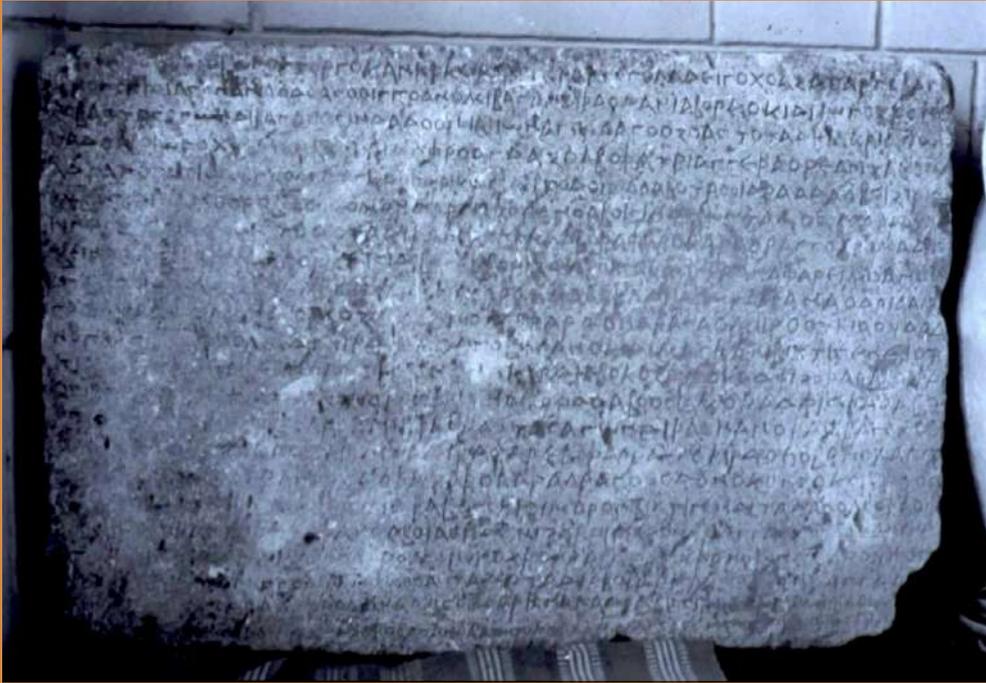
سؤال‌ها

- ۱- در مورد وضع اقتصادی دوران یونان باختری چه می‌دانید؟
- ۲- نمونه‌های اثرات ساختمان‌های یونانی در کدام ساحات به نظر می‌رسد؟
- ۳- کدام نوع رسم‌الخط در دوران یونان - باختری مروج بود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در محلات زیست خویش قصه‌های سکندر و یا یونانیان را از بزرگان بپرسند، معلومات به دست آورده را در صنف به دیگران بگویند.

آیا در مورد سلالهٔ کوشانیان آگاهی دارید؟

کتیبهٔ رباطک

در کتیبهٔ رباطک، علاوه بر مطالب دیگر در مورد شجرهٔ کوشانیان چنین آمده است که: **کجولا کد فیسیس** پدر بزرگ، **ویمانگتو** پدر کلان و **ویما کد فیسیس** پدر **کنشکا** است. در کتیبهٔ رباطک، شهرهای سرحدی امپراتوری کوشانیان نیز آمده است که به گونهٔ مثال، آخرین شهر جنوبی امپراتوری کوشانیان به نام **چمپا** یاد شده است.

مجسمهٔ کنشکا

تأسیس دولت کوشانی

در حدود پنجاه سال قبل از میلاد، قبایل **کوچی** با همکاری مخالفان داخلی، دولت یونان - باختری را از بین بردند. بلخ را تصرف نمودند و سرانجام اساس امپراتوری جدیدی را که به طور کامل صبغهٔ افغانی داشته به وجود آوردند. موثق‌ترین معلومات پیرامون کوشانیان را می‌توان از نوشته‌های کتیبهٔ **رباطک** به دست آورد. کتیبهٔ رباطک در سال اول امپراتوری کنشکا نوشته شده است. این کتیبه معلومات مفید و مهم در رابطه با

امپراتوران کوشانی و حدود امپراتوری آنها را دارد.

کجولا کد فیسیس مؤسس امپراتوری کوشانیان بود. موصوف چهار ولایت بزرگ در اطراف بلخ را با هم متحد ساخت. در حدود سال ۴۰ میلادی ساحات کابل و غزنی را فتح نمود. **کجولا کد فیسیس** ۴۰ سال بر قلمرو آریانای قدیم و باختر حکمروایی کرد. موصوف در طی این مدت توانست بقایای شاهان یونانی و باختر را از بین ببرد. تعداد زیادی از مسکوکات کجولا کد فیسیس از مس ساخته شده است. در مسکوکات القاب زیادی؛ مانند: دیندار، شهنشاه، و غیره حک شده است. موصوف به عمر ۸۰ ساله گی چشم از جهان بست. بعد از کجولا کد فیسیس قدرت به **ویما تکتو** رسید. بنا بر نوشته کتیبه رباطک و یما تکتو پسر کجولا کد فیسیس می باشد.

بعد از ویما تکتو پسرش **ویما کد فیسیس** تا سال ۱۲۷ میلادی حکمروایی کرد. ویما کد فیسیس نخستین شاه کوشانی بود که حدود کشور را تا **دریای گنگا** در جنوب وسعت داد. ویما کد فیسیس با کشور چین روابط دوستانه داشت و به دربار **توآنجان** امپراتور روم سفیری فرستاد و با آنها روابط تجارتي و اقتصادی را محکمتر نمود. در مسکوکات این دوره اثرات هنر سکه سازی روم معلوم است.

مسیر راه ابریشم

بعد از ویماکد فیسیس اداره کشور به پسرش **کنشکا** تعلق گرفت. کنشکا مردی مقتدر و امپراتور نامور تاریخ قدیم افغانستان است. حدود امپراتوری کنشکا شرقاً به بنارس هندوستان و غرباً به امپراتوری پارت‌ها و شمالاً تا کاشغر و یار کند می‌رسد. موصوف روابط تجارتي در شرق با چین و در غرب با روم برقرار نموده بود و راه مشهور ابریشم در زمان کوشانیان و به خصوص در زمان کنشکا به شهرت جهانی رسید. به منظور اداره امپراتوری خویش، دو مرکز اداری داشت که در زمستان پیشاور و در تابستان بگرام را تعیین نموده بود.

کنشکا در سال ۱۴۷ میلادی چشم از جهان پوشید. پسران وی امپراتوری بزرگ پدر خویش را بین خود تقسیم نمودند. در هر گوشه کسی به قدرت رسید.

آخرین امپراتوری که بر قلمرو امپراتوری کوشانیان حاکمیت کامل داشت، به نام **واسشکا** یا **واسودیوا** یاد شده است. موصوف در سال ۱۸۲ میلادی زمام امور امپراتوری را در دست گرفت. با وصف آنکه بعد از واسودیوا امپراتوری بزرگ کوشانیان در میان شهزاده‌گان به حاکمیت‌های محلی مبدل گشت؛ ولی حاکمیت کوشانیان بر قلمرو امپراتوری اش تا سال ۲۵۰ میلادی ادامه داشت.

بعد از تضعیف اداره مرکزی امپراتوری کوشانی، زمینه برای سرکشی حکام و امرای محلی مساعد گردید و در نتیجه فشارهای نظامی سلاله ساسانی‌ها از یک طرف و عدم مرکزیت نیرومند در داخل کشور، زمینه برای به قدرت رسیدن امرای محلی و بعد امپراتوری یفتلی‌ها مساعد گردید.

مهمترین امپراتوران کوشانی‌ها به ترتیب زمان

شماره	نام امپراتور	زمان حکمروایی	مشخصات و ممیزات آن دوره
۱	کجولا کدفیسیس	از سال ۴۰ الی ۸۰ میلادی	مؤسس امپراتوری کوشانیان که ۴۰ سال بر قلمرو آریانیای قدیم و باختر حکمراند.
۲	ویما تکتو	از سال ۸۰ الی ۱۰۵ میلادی	این امپراتور کوشانی برای اولین بار توسط کتیبهٔ رباطک معرفی گردید. کتیبهٔ رباطک در سال ۱۳۷۲ شمسی در ساحات سمنگان و بغلان کشف گردید.
۳	ویما کدفیسیس	از سال ۱۰۵ الی ۱۲۷ میلادی	اولین امپراتور کوشانی بود که سرحدات کشورش تا دریای گنگا رسید و سفیری به دربار ترا جان امپراتور روم فرستاد.
۴	کنشکا	از سال ۱۲۷ الی ۱۴۷ میلادی	بزرگترین امپراتور سلاطهٔ کوشانیان شمرده شده که وسعت امپراتوری اش از شرق و جنوب تا گنگا و بنارس هند، از طرف غرب امپراتوری پارت‌ها، از جانب شمال کاشغر و یار کند می‌رسید.
۵	واسودیوا (واسشکا)	از سال ۱۸۲ الی ۲۲۰ میلادی	آخرین امپراتور کوشانی که بر تمام قلمرو امپراتوری بزرگ حکمروایی نمود. بعد از واسودیوا، امرای محلی حاکمیت مرکزی را به خطر انداختند و حکومت محلی نیرومندتر گردیدند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد کتیبهٔ رباطک معلومات بدهند و گروه دوم در مورد امپراتوران مهم دوران کوشانیان معلومات خویش را به صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

۱ - موثق‌ترین معلومات در مورد کوشانیان را می‌توان از کتیبهٔ به دست آورد.

۲ - اولین امپراتور کوشانیان به نام یاد می‌شود.

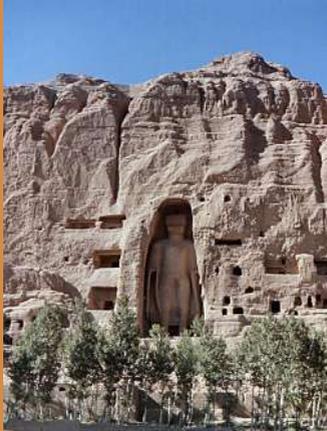
۳ - در مورد بزرگترین امپراتور کوشانیان چه معلومات دارید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان عکس‌های مسکوکات و یا مجسمه‌های دوران قبل از اسلام در افغانستان را در نشرات بیابند و آنرا به صنف بیاورند.

بگرام مرکز سیاسی امپراتوری کوشانی

بامیان

هده

بگرام

چنانچه در درس قبلی خواندیم، کوشانیان قلمرو وسیع امپراتوری خویش را از دو مرکز سیاسی پشاور و بگرام اداره می کردند. در این درس مختصر، بگرام، به حیث مرکز سیاسی امپراتوری کوشانیان و بعد هده، به حیث مرکز فرهنگی کوشانیان و بامیان را به حیث محل تربیت بوداییان معرفی می نمایم.

بگرام کنونی که به فاصلهٔ چهل میل به طرف شمال شهر کابل قرار دارد، دوهزار سال قبل، مرکز تابستانی امپراتوری کوشانیان بود. اساس این شهر به حیث مرکز نظامی توسط اسکندر در قرن سوم قبل از میلاد گذاشته شده بود. در آن زمان بگرام را اسکندریه قفقازیه می نامیدند.

در حفاریات بگرام علاوه بر بقایای ساختمان‌ها، هزارها آثار و اشیای انتیک و تاریخی کشف گردید. مطالعهٔ بقایایی ساختمان‌ها روشن می نمایند که پلان ساختمان شهر بگرام بر بنیاد سیستم دفاعی طرح شده بود. علاوه بر آن خصوصیات محلی در آن معلوم است، مشخصات ساختمان‌های یونانی نیز در آن دیده می شود. برای اعمار شهر، محلی در نظر گرفته شده که دو دریا باهم یکجا شده است. انتخاب این گونه محلات برای اعمار ساختمان‌ها یکی از خصوصیات کارهای عمرانی یونانیان بود. علاوه بر آن شهر دارای حصار و دیوارهای عریض با برج‌های تدافعی ساخته شده بود. آثار و اشیای زیاد انتیک و تاریخی بعد از حفاریات سال ۱۹۳۷ میلادی کشف گردید. این آثار عبارت بود از: قطعاتی از صندوقچه‌های لاک‌چینی، مجسمه‌های کوچک مسی و برنزی، ظروف یونانی و رومی، قطعات گچی، عده‌یی زیاد قطعات عاج هندی و غیره. همه این آثار از لحاظ هنری ظریف و از لحاظ تعداد، منحصر به

خاندان شاهی کوشانیان بوده است.

آثار و اشیای کشف شده به صورت واضح دو مطلب را روشن می نماید، اول این که، روابط تجارتي کوشانیان با کشورها و مناطق دور دست تامین شده بود. کاروان های تجارتي از روم به چین از طريق راه ابريشم می رسيد و عمده ترين قسمت اين راه بين المللی از امپراتوری کوشانیان می گذشت.

مطلب دوم این که بگرام به حیث مرکز سیاسی یکی از امپراتوری های بزرگ آن زمان نقش بس عمده در آمد و رفت داشته است.

مدال زیوس ساخته شده از گچ (بگرام) مجسمه عاجی کشف شده از بگرام

فعالیت داخل صنف

شاگردان در دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد سیستم دفاعی شهر بگرام بحث نمایند و گروه دوم در مورد تاریخچه شهر بگرام معلومات به صنف ارائه نمایند.

سؤال ها

- ۱- در سال..... میلادی حفریات در بگرام آغاز گردید.
- ۲- پلان ساختمان بگرام بر بنیاد سیستم..... طرح شده بود.
- ۳- در مورد کاروان های تجارتي در زمان کوشانیان چه معلومات دارید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد راه ها و نحوه تجارت قدیم از بزرگان خویش پرسند و معلومات به دست آورده را در صنف ارائه نمایند.

معبد در هده

هده تاریخی در سمت جنوب غربی شهر جلال آباد به فاصله تقریباً ۱۰ کیلومتری موقعیت دارد. این محل باستانی، در تاریخ قدیم افغانستان به حیث یکی از مراکز مهم فرهنگی نقش بس بزرگی داشته است. این ساحة قدیمی، در متون تاریخی از جانب سیاحان و زیارت کننده گان به گونه مکرر یاد شده است. **فاهیان** زائر چینی هده را هیلو نامیده است. هیونتسنگ نیز از هده به حیث یک مرکز فرهنگی یاد کرده است.

در جریان حفریات باستان شناسان آثار و اشیای زیادی کشف گردید که نماینده گی از هنر، مذهب و ساختمان های مذهبی جمعیت های آن زمان می کند.

هده در زمانه های قدیم مبدأ نوآوری ها بود. به حمایت مردم هده، طریقه جدید مذهب بودایی به نام **هینایانا** که معنای عراده بزرگ دارد، رایج شد. برای اولین بار در هده زمینه ساختن مجسمه های بودایی مساعد گردید. به عقیده دانشمند انگلیسی سرجان مارشال مجسمه های ساخته شده در هده بیش تر چهره ها و هیکل های تپ آریایی (کوشانی و اسکایی) داشتند. این

گونه فعالیت‌ها، هده را به حیث مرکز فرهنگی در تاریخ قدیم افغانستان معرفی نموده است. هده، یکی از مراکز مهم هنری مکتب گندهارا می‌باشد. سبک هنری گندهارا در تمام حوزه آسیای میانه و هند قدیم شهرت دارد. در این سبک هنری بیش‌تر ساختن مجسمه‌های بودا از همه اول‌تر جلب توجه می‌نمایند. مکتب گندهارا ترکیب دو سبک هنر بود. در مراعات موازنه ساختمانی، در مجسمه‌ها سبک‌های یونانی به کار گرفته بود، در حالی که شکل و هویت معنوی را از مذهب بودایی هندی گرفته بود.

در هده انواع و اشکال گونه‌گون هنری و ساختمانی را داریم که ارزش خاص دارند. هیكل‌های ساخته شده از گچ، تازه‌گی بس بارز از انواع هیكل‌های ساخته شده در حوزه هند داشتند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد نو آوری‌های هده و گروه دوم در مورد مکتب گندهارا، معلومات خویش را به صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱ - چرا هده قدیم را مرکز فرهنگی نامیده اند؟
- ۲ - مکتب گندهارا از کدام سبک و هنر ترکیب شده است؟
- ۳ - هده در زمانه‌های قدیم به چه نام یاد می‌شد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد هده واقع در ننگرهار از بزرگان خویش پرسند و معلومات خویش را در صنف بیان نمایند.

بامیان مرکز عقیدتی امپراتوری کوشانی

تصویری از نقاشی رنگه در سمچ‌های بامیان

ولایت **بامیان**، به نسبت داشتن آثار زیاد تاریخی و هنری در اداره بین‌المللی میراث فرهنگی جهان در سال ۲۰۰۳ میلادی ثبت شده است. بامیان تاریخ طولانی دارد، که ریشه‌هایش به دوره‌های قبل از میلاد و قرن اول میلادی می‌رسد.

یکی از مسافران چینی به نام هیونتسنگ در قرن ششم میلادی از بامیان دیدن نموده و در مورد آن مطالب سودمندی را نوشته است. در یکی از یادداشت‌های این زائر چینی آمده است که: «شهر بامیان مرکز مهم بودایی است. ده‌ها مدرسه بودایی در این شهر وجود دارد که شاگردان را تربیه می‌نماید. تعداد استادان این مدرسه‌ها به هزاران تن می‌رسد. زیارت‌کننده‌گان از جاهای دور، از کشورهای مختلف به این مرکز مذهبی می‌آیند.»

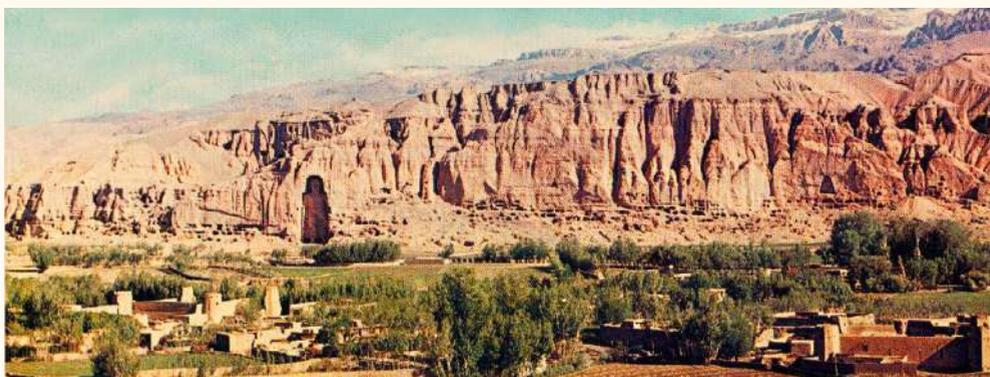
در بامیان، بیشترین مجسمه‌های دوران بودایی باقی مانده است. این مجسمه‌ها به اندازه‌های کوچک و بزرگ ساخته شده‌اند. بزرگترین مجسمه که به نام **صلصال** مشهور است به بلندی پنجاه و پنج متر در بدنه کوه ساخته شده است و مجسمه دیگری که بلندی آن به سی و پنج متر می‌رسد و به نام **شماوه** یاد می‌شود نیز، در فاصله تقریباً یک کیلومتری دورتر از صلصال ساخته شده است. در کنار آن مجسمه‌های خورد دیگر نیز ساخته شده‌اند که بقایای آن‌ها در سمچ‌های اطراف این دو مجسمه بزرگ وجود دارند. در سمچ‌های بامیان علاوه بر

مجسمه‌ها، تصاویر و نقاشی‌های مرغوبی نیز کار شده است که ارزش تاریخی و هنری آن زیادتر است.

در این نقاشی‌ها در کنار رنگ‌های دیگر، رنگ‌های روغنی نیز کار گرفته شده است، نگاره‌های یاد شده در جهان از قدیمی‌ترین نقاشی‌هایی است که در آن رنگ روغنی به کار رفته است.

اهمیت بامیان از لحاظ اقتصادی نیز قابل توجه می‌باشد. در زمانه‌های قدیم شاخه جنوبی راه ابریشم از بامیان می‌گذشت و در آن، کاروان‌هایی در رفت و آمد بودند و امتعه تجارتي از هند به بلخ و از بلخ به هند، از همین راه عبور می‌کرد.

آنچه به وضاحت باید یادآور شد این است که بیشتر مسافران این کاروان‌ها، زیارت‌کننده‌گان، و شاگردانی بودند که برای ادای مراسم مذهبی و یا یادگیری اصول آیین بودایی به بامیان می‌آمدند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد آثار مهم تاریخی بامیان در صنف معلومات ارائه نمایند. گروه دوم در مورد نوشته هیونتسنگ در صنف توضیحاتی را ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- هیونتسنگ در مورد بامیان چه نوشته است؟
- ۲- در مورد نقاشی‌های رنگه بامیان چه معلومات دارید؟
- ۳- بامیان از طرف..... به حیث یک حوزه میراث‌های فرهنگی جهان ثبت و پذیرفته شده است.

فعالیت خارج صنف

شاگردان از والدین خویش در مورد مجسمه‌های بزرگ بامیان پرسند و معلومات به دست آورده را در صنف ارائه نمایند.

آیا یفتلی‌ها را می‌شناسید؟

مسکوکات شاهان یفتلی که در افغانستان کشف گردیده اند

مجسمهٔ سوریامکشوفه از کوتل خیر خانهٔ کابل

قبل از آن که یفتلی‌ها به حیث دولت نیرومند بر اوضاع افغانستان قدیم حاکم شوند، در غرب افغانستان امپراتوری ساسانیان اساس گذاری شده بود. بعد از حاکمیت واسودیوا در افغانستان امپراتوری کوشانیان به حکومت‌های محلی و پراکنده گی مواجه شده بود. در این فرصت ساسانیان بعضی از ساحات امپراتوری کوشانیان را در جنگ‌های وقفه‌بی تصرف کردند و بعد از مدتی در نتیجهٔ مقاومت‌های مردم عقب نشستند. در این پیشروی‌ها و عقب نشینی‌های ساسانیان، زمینه برای حاکمیت یفتلی‌ها در افغانستان مساعد گردید.

یفتلی‌ها در ساحات شمال هندو کش زمینهٔ قدرت نمایی را یافتند. آن‌ها را در متون تاریخی به نام‌های **هفتالی‌ها**، **یفتلی‌ها**، **خوینت‌ها** و اعراب آن‌ها را **هیاطله** یاد کرده اند. مؤرخ بیزانسی به نام **پروکیپوویس** که در زمان یفتلی‌ها زنده گی می‌کرد، در مورد آن‌ها می‌نویسد: **هفتالی‌ها با نژاد زرد متفاوت بودند، آن‌ها سفید پوست و در عین حال مذهب بودند.**

اولین شاه یفتلی‌ها به نام **ایفتنا لیتو** معرفی شده است که در سال ۴۲۵ میلادی تاج شاهی را در تخار کنونی بر سر نهاد. ساحهٔ حاکمیت موصوف از بدخشان تا بلخ و سغد یانه می‌رسید. به تعقیب آن پسرش اخشنور به قدرت رسید. موصوف هرات را نیز شامل قلمرو خویش نمود. در یکی از جنگ‌ها با ساسانیان اسیر گشت، ولی فیروز شاه ساسانی موصوف را برای این که همیشه مطیع باشد، بخشید. این کار فیروز شاه نتیجه نداد، برعکس اخشنور چهار بار دیگر با فیروز شاه برای دفاع از سرزمین خویش جنگ کرد که به نفع یفتلی‌ها تمام شد. اخشنور به طور مسلسل به وسعت

امپراتوری خویش سعی کرد، ساحات جنوب هندوکش از قبیل کابل، غزنه و هلمند را نیز تحت اداره خویش در آورد. بعد از آن عده‌یی زیادی از قبایل یفتلی در ساحات جنوب هندوکش مسکن گزیدند. این قبایل بعدها به نام زابل شاهان، در تاریخ قدیم افغانستان نقش بزرگی داشتند. نام‌های **تورا مانا** و **مهراکولا** در تاریخ یفتلی‌ها بس مهم پنداشته شده اند.

تورامانا ساحة امپراتوری یفتلی‌ها را تا هند شمالی رسانید. موصوف برای تصرف ساحات هند لشکر خویش را در سیالکوت تهیه نمود و ساحات؛ مانند: سکاندا و گوپتا را تصرف کرد. در کتیبه گوالیار نام او را تورا مانا مها راجاه، شاه زابلی نوشته اند. بعد از تورامانا پسرش مهراکولا به قدرت رسید. موصوف نیز در وسعت امپراتوری کوشید و ساحات زیادی را تحت اداره خویش در آورد. بقایای گوپتاها را در هند مرکزی از بین برد، ولی مدتی نگذشت که بقایای گوپتاها بار دیگر باهم متحد شده و در سال ۵۲۸ میلادی حاکمیت یفتلی‌ها را در هند مرکزی به خطر مواجه کرد.

یفتلی‌ها برخلاف مذهب بودایی بودند، تعداد زیادی از معابد بودایی را ویران کردند. آن‌ها به روشنی عقیده داشتند و آفتاب را می‌پرستیدند. در کتیبه‌ها و مسکوکات دوران یفتلی‌ها این مطلب روشن است. در مسکوکات یفتلی‌ها چهره‌های با قد بلند، بینی رسا و چهره تپ افغانی حک شده است. گوشواره‌ها داشتند و لباس کاملاً تپ کوچی‌های امروزی را دارا بودند. در مسکوکات آن‌ها از معابد **زور** و **سور** یادآوری شده که به معنای آفتاب پرستی بود و ترسیم آتشکده‌ها را نیز در مسکوکات انعکاس داده اند. مجسمه رب النوع آفتاب (مجسمه سوریا) در کوتل خیر خانه یکی از نمونه‌های برجسته آن زمان می‌باشد.

خلاصه این که یفتلی‌ها و بقایای کوشانی؛ مانند: زابل شاهان، کابل شاهان، شیران بامیان، سوریان و غیره الی آمدن لشکر مسلمانان بر ساحات مختلف افغانستان حکمروایی داشتند. در این مدت که گاهی اعراب بر ساحات مختلف افغانستان حاکم می‌شدند و گاهی امرای محلی حدود دوصد سال را در بر گرفت، تا این که زمینه برای تأسیس حکومت‌های مستقل اسلامی افغانستان مساعد گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد اوضاع سیاسی یفتلی‌ها بحث نمایند و گروه دوم در مورد وضع مذهبی یفتلی‌ها به صنف معلومات ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱ - یفتلی‌ها را به کدام نام‌ها یاد کرده اند؟
- ۲ - در مورد مهراکولا چه می‌دانید؟
- ۳ - در مورد مذهب یفتلی‌ها چه می‌دانید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در محل زیست از ملا امام خویش در مورد ادیان منسوخ شده از جمله آفتاب پرستی بپرسند و معلومات خویش را در صنف بیان کنند.

فصل سوم

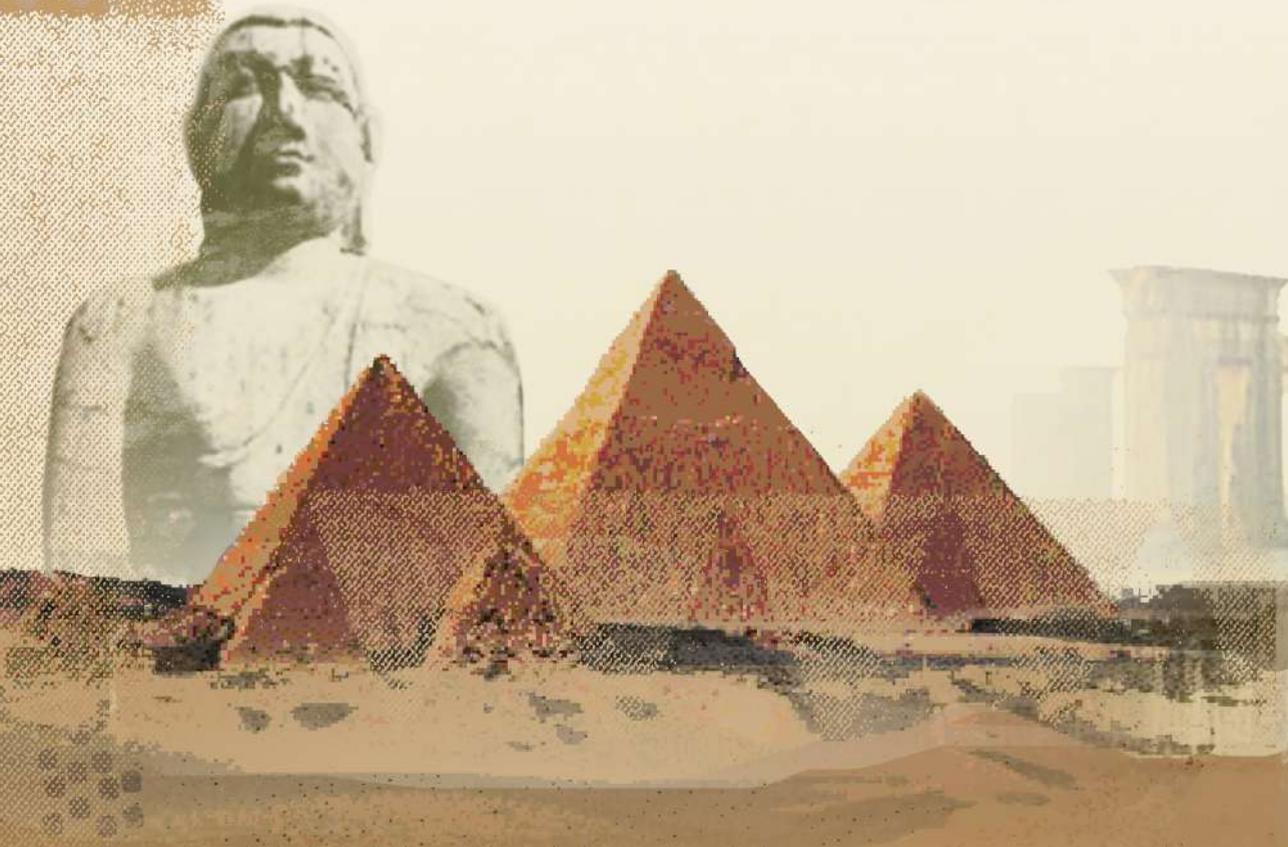
تمدن‌های جهان باستان

- آیا در مورد تمدن مصر قدیم معلومات دارید؟
- با قدیم‌ترین تمدن بین‌النهرین آشنا شوید!
- آیا از تمدن فارس آگاهی دارید؟
- با تمدن هند آشنا شوید!
- آیا از تمدن چین آگاهی دارید؟
- آیا می‌دانید تمدن یونان چگونه آغاز گردید؟
- آیا می‌دانید که امپراتوران روم را حکمروایان اروپا می‌گفتند؟

اهداف فصل سوم

در این فصل، شاگردان مشخصات تمدن مصر و بین النهرین را می آموزند، با تمدن فارس آشنا می شوند، تمدن هند را یاد می گیرند، با تمدن چین آشنایی پیدا می کنند، با تمدن یونان آشنا می شوند و نیز در مورد تمدن روم معلومات حاصل می کنند.

ایا در مورد تمدن مصر معلومات دارید؟

اهرام مصر

کشور مصر در افریقا واقع است. مؤرخان باور دارند که **دریای نیل** عامل مهمی در ایجاد مدنیت بشری در مصر بود. در عصر باستان، مردم مصر برای اولین بار توانستند **خط تصویری** را به وجود آورند. در این خط هر علامت برای یک بیان تعیین شده بود، یونانی‌ها این خط را هیروغلیف نامیده اند، که معنای آن حکاکی مقدس می‌باشد. این خط را بر روی سنگ، چوب، پوست و پارچه‌های بافت شده می‌نوشتند. **پاپیروس** (نام پاپیروس از گیاهانی گرفته شده است که در کنار دریای نیل می‌روید) برای نوشتن این خط زیاد به کار گرفته می‌شد. هنر معماری در مصر، یکی از عجایب جهان باستان شمرده شده است. اهرام مصر نمونه بسیار خوبی از این گونه معماری می‌باشد. بزرگترین هرم در مصر به نام **کیوپس** یاد شده که در طول بیست سال اعمار گردید.

در مصر قدیم بیشترین بحث در مورد فرعون‌ها می‌باشد. مصری‌ها شاهان خویش را فرعون یا خاندان بزرگ می‌گفتند.

در مصر قدیم از **خانواده باستان تا دوران سوم فرعون‌ها** طور عموم نزده شاه (فرعون) حاکمیت داشتند. مصری‌ها روابط تجارتي را با همسایه گان خویش وسعت داده بودند، ثبوت این مطلب موجودیت سنگ‌های لاجوردی افغانستان در مصر است که سه هزار سال قبل از

میلاد به آنجا رسیده است. آخرین فرعون مصری پسماتیک، بود که به وسیله هخامنشی ها در سال ۵۲۵ قبل از میلاد سقوط نمود. هخامنشیان توسط یونانی ها در سال ۳۳۶ ق م. سقوط داده شد و یونانی های مصری به وسیله رومی ها عقب زده شد و رومی ها توسط سپاه مسلمین در قرن هفتم میلادی به شکست مواجه گردیدند.

فرعون مصری

شماره	اسمای خاندان ها	زمان حاکمیت
۱	خاندان های باستانی	۳۲۰۰ الی ۲۶۶۵ قبل از میلاد
۲	خاندان اولی فرعون ها	۲۶۶۴ الی ۲۱۵۵ قبل از میلاد
۳	سقوط خاندان اولی فرعون ها	۲۱۵۴ الی ۲۰۵۲ قبل از میلاد
۴	دومین دوره فرعون های	۲۰۵۲ الی ۱۷۸۶ قبل از میلاد
۵	سقوط دومین دوره فرعون ها	۱۷۸۵ الی ۱۵۵۴ قبل از میلاد
۶	دوران سوم فرعون ها	۱۵۵۴ الی ۱۰۷۵ قبل از میلاد

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد خط تصویری، معلومات خویش را به صنف ارائه نمایند و گروه دوم در مورد پیشرفت ساختمانی مصری ها به صنف معلومات ارائه نمایند.

سوال ها

- ۱- در مورد خط مصری چه می دانید؟
- ۲- در مورد معماری مصری ها معلومات خویش را بیان کنید.
- ۳- در مورد روابط تجارتي مصری ها چه می دانید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از بزرگان خویش قصه های مصریان را بپرسند و معلومات به دست آورده خویش را در صنف بیان کنند.

با قدیمی ترین تمدن بین النهرین آشنا شوید!

نمونه خط میخی

شاه اشور بناپال

حوزه جغرافیایی بین دو دریای **دجله و فرات** را بین النهرین می گویند. مؤرخان به این باور اند که قدیمی ترین تمدن در بین النهرین ایجاد شده است. کناره های دریاهای دجله و فرات زمینه های خوبی برای رشد و انکشاف تمدن داشت، تعدادی از باستان شناسان به این باور اند که حادثه تاریخی طوفان **نوح** علیه السلام در بین النهرین واقع شده است.

قدیمی ترین محل در بین النهرین به نام **تل حسون** یاد می شود. این محل باستانی پنج هزار سال قبل از میلاد قریه یی بزرگی بود که ساکنان آن با کشت و زرع نباتات آشنایی داشتند. آن ها به نسبت ازدیاد نفوس به ساحات جنوبی بین النهرین مهاجرت کردند و در آن جا زمینه تمدن جدید به نام **تمدن سومری ها** را گذاشتند. اولین بار خط و کتابت را به وجود آوردند که به نام **خط میخی** یاد می شود.

یکی از محلات مهم تاریخی دیگر در بین النهرین **آشور** می باشد. شاهان مقتدری در این مرکز سیاسی روی کار آمدند و ساحات زیادی را تحت کنترل در آوردند. اولین شاه آشوری ها به نام **سارگون اول** یاد شده است. موصوف حدود (۹۰۰) نهصد سال قبل از میلاد شهر **اور** را در دست گرفت. همین سلسله ادامه یافت و تا قرن ۷ قبل از میلاد بر ساحات مختلف

بین النهرین حاکمیت داشتند. پادشاه دیگر آشور به نام **آشور بناپال** یاد شده که ساحات وسیع را در اختیار داشت. چندین بار با ایلامیان درگیر شده و بالاخره بر آن‌ها پیروز شد و ساحات تحت اداره آن‌ها را در قلمرو خویش در آورد.

شهر دیگر تاریخی در بین النهرین به نام **بابل** یاد شده است. حاکمان بابل بر همه ساحات بین النهرین حاکمیت داشتند. مؤرخان دوران حکمروایی بابلی‌ها را به سه مرحله تقسیم نموده‌اند. مهم‌ترین امپراتور مرحله اول به نام **حمورابی** یاد شده است. حمورابی قانون برای مردم خویش وضع نمود. در این قانون به همه جهات زنده‌گی مردم توجه صورت گرفته بود. از مجازات تا نظام زراعتی و مسافرت‌ها در سرزمین حمورابی، همه را در این قانون گنجانیده بود. مرحله دوم بابلی‌ها از اقتدار **قوم کاسی‌ها** آغاز می‌شود. کاسی‌ها سلسله حمورابی را سقوط دادند و تا پنجصد سال بر قلمرو بین النهرین حاکمیت داشتند. آن‌ها شهرهای بزرگ بین النهرین و بیرون از حوزه بین النهرین را تحت اداره خویش درآوردند. شهرهای ایلام و شوش را نیز گرفتند. در حدود قرن یازده قبل از میلاد باشنده گان شهر **ایلام** در یک حمله نیرومند، حاکمیت کاسی‌ها را خاتمه دادند.

مرحله سوم بابل از زمان به قدرت رسیدن **کلدانی‌ها** شروع می‌شود. در این زمان افسر نظامی کلدانی‌ها به نام **نبیولاصر** در آغاز قرن ششم قبل از میلاد بر بابل حاکم گردید. آخرین شاه این سلسله به نام **بخت نصر** یاد شده است که ساحات یهودیه فلسطین را نیز تحت اداره خویش درآورد. بعد از بخت نصر حاکمیت کلدانی‌ها توسط **هخامنشیان** به سقوط مواجه شد. به تعقیب آن ساسانیان در قرن هفتم میلادی توسط مسلمانان به شکست مواجه گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد تل حسونا، گروه دوم در مورد اشور و گروه سوم در مورد بابلیان معلومات خویش را در صنف بیان کنند.

سؤال‌ها

- ۱ - موقعیت بین النهرین در کجا است؟
- ۲ - در مورد اور چه می‌دانید؟
- ۳ - در مورد قانون حمورابی معلومات خویش را بیان کنید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد طوفان نوح علیه السلام از ملا خویش پرسند و معلومات خویش را در صنف بیان کنند.

آیا از تمدن فارس آگاهی دارید؟

مقبره کوروش

طوری که در بحث مهاجرت یاد آور شده بودیم که به مرور زمان تعداد آریایی‌ها در بخشی (بلخ) زیاد شدند و به مهاجرت رو آوردند، تعدادی به سمت شرق به سرزمین‌های هند شمالی، یک تعداد در داخل آریانا و تعدادی دیگر به سمت غرب هجرت کردند. آریایی‌های که به طرف غرب حرکت نمودند اول به ایران و بعد به ترکیه و سرزمین‌های اروپایی رسیدند. آن‌هایی که در فارس متوطن شدند تمدن دیگری را به ادامه تمدن آریانا به نام تمدن فارس بنیاد نهادند.

سیالک، جیرفت و شهر سوخته از مشهورترین محلات باستانی فارس است. جمعیت‌های سیالک با مردم مناطق هم‌جوار؛ مانند باشنده‌گان مندیگک، مردم کناره‌های دریای سند موهنجو دارو و هرپه و همچنان در سمت غرب با باشنده‌گان کناره‌های دریای دجله و فرات، رابطه برقرار نموده بودند.

در جنوب غرب ایران نیز تحقیقات صورت گرفته است. در آغاز قرن دهم قبل از میلاد در ساحات غرب ایران مردمان ماد زمینه اولیه دولت را به وجود آوردند. به قول هیروdot شخصیتی به نام دایاکو قبایل ماد را تحت اداره خویش درآورد. بعد از او چند شاه دیگر در این سلسله به قدرت رسیدند. دولت مادها در سال ۵۵۳ قبل از میلاد توسط کوروش به سقوط مواجه گردید.

اساس دولت هخامنشی‌ها را کوروش بزرگ در سال ۵۵۸ قبل از میلاد گذاشت. موصوف یکی از مهم‌ترین شاهان سلسله هخامنشیان بود. بعد از کوروش و پسرش کمبوجیه، داریوش اول به قدرت رسید. بعد از او هشت شاه دیگر هخامنشیان به قدرت رسیدند. تا سرانجام در سال ۳۳۵ قبل از میلاد آخرین شاه هخامنشیان به نام داریوش سوم توسط حملات اسکندر مقدونی شکست خورد و حاکمیت آن سلسله خاتمه یافت.

بعد از مرگ سکندر سلاله سلوکیدی‌ها قدرت را در دست داشتند که به وسیله رومی‌ها سقوط نمودند. رومیان در یک گوشه و اشکانیان در گوشه‌ی دیگر فارس حاکمیت داشتند که در قرن دوم توسط ساسانی‌ها به سقوط مواجه شدند.

ساسانیان آخرین سلسله امپراتوری‌های قبل از اسلام در فارس بودند. مؤسس خاندان ساسانی را بابک یاد کرده‌اند. ساسانی‌ها به مذهب زردشتی معتقد بودند بعد از بابک پسرانش اردشیر بابکان و شاپور در قرن سوم میلادی به قدرت رسیدند. اردشیر در طول مدت قدرت‌اش

موفقیت‌های زیادی را در توسعه حاکمیت خویش به دست آورد. جانشینانش در داخل امپراتوری و کشورهای همجوار درگیر بودند. یکی از شاهان مشهور ساسانی‌ها شاپور دوم بود که در سن ۱۶ شانزده ساله‌گی قدرت را در دست گرفت، مدت هفتاد سال حکمرانی کرد. آخرین شاه ساسانی یزدگرد سوم بود که حاکمیتش توسط مسلمانان در سال ۶۴۱ میلادی خاتمه یافت.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد هخامنشیان و گروه دوم در مورد ساسانیان معلومات خویش را در صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

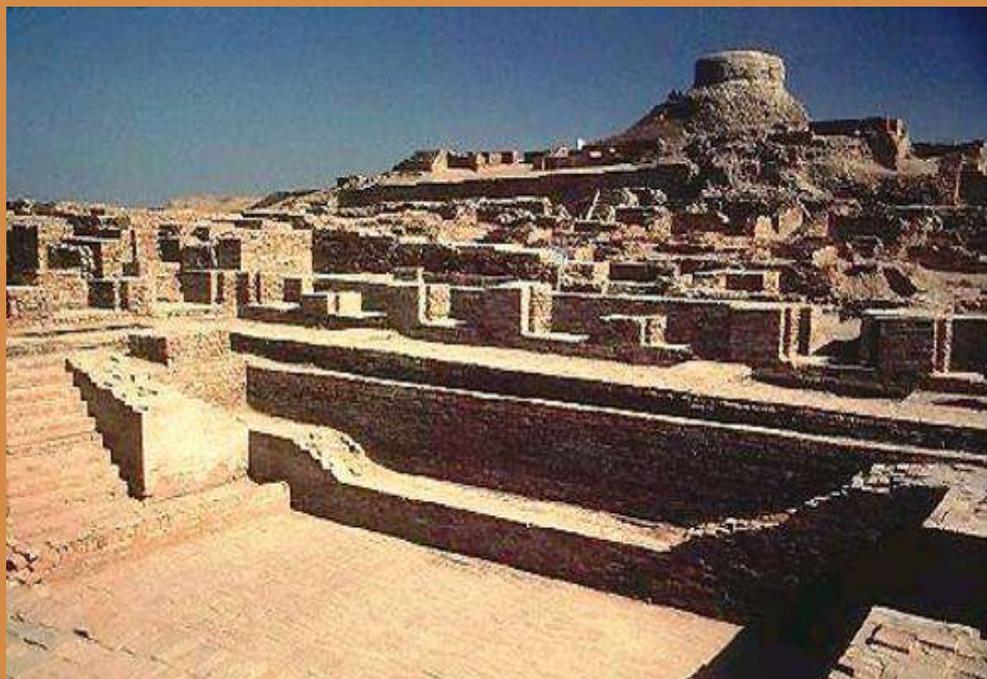
- ۱- در مورد محل باستانی سیالک و روابط آن با محلات هم‌جوار چه می‌دانید؟
- ۲- مؤسس امپراتوری هخامنشیان کی بود؟
- ۳- آخرین سلسله امپراتوران فارس به چه نام یاد می‌شدند؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان راجع به تمدن فارس از استادان خویش معلومات حاصل و آن را در صنف بیان کنند.

با تمدن هند آشنا شوید!

این تصویر، بقایای شهر موهنجودارو را نشان می‌دهد

مؤرخان تمدن هند را از هرپه و موهنجودارو آغاز می‌کنند. سه هزار سال قبل از میلاد یک جمعیتی در شمال غرب هند اساس مدینتی را گذاشتند که در منطقه بی نظیر شمرده شده است.

مردمان هرپه زرع گندم را یاد داشتند، وسایل فلزی را می‌ساختند رمه و گله‌های حیوانات را نیز تربیت می‌کردند.

موهنجو دارو، شهردیگری از هند باستان می‌باشد. این شهر نیز در کنار دریای سند آباد شده بود. آثاری باقی مانده از آن جمعیت، روشن می‌سازد که ده‌ها هزار نفر در این شهر می‌زیستند. خانه‌های یک منزله و دومنزله را می‌ساختند. در اعمار خانه‌ها سیستم نهرها و کانال گونه‌ها را به کار می‌بردند. جوی‌ها و آب روها را چنان ساخته بودند که از یک مرکز آب صاف و پاکیزه جاری می‌گردید. در محلات زیست خود گدام‌ها و ذخیره‌گاه‌ها داشتند.

تاریخ اساطیری هند باستان که بر منابع؛ مانند: **ماهاپاراتا** و **رامایانا** اتکا دارند؛ زیاده‌تر از سرزمین‌های بحث می‌کنند که مربوط به ساحات همالیا و دریای گنگا می‌باشند. در بحث‌های این منابع زنده گی قبیله‌یی و نظام اجتماعی برده‌گان ومالکان مطرح شده است. چنان معلوم می‌شود که تاریخ اساطیری هند باستان محدود به ساحات یاد شده می‌باشند.

آریاییان اولین جمعیت‌های نو وارد در سرزمین هند باستان بودند. از منابع سروده‌های

ویدی معلومات زیاد پیرامون این دوره وجود دارد. آمدن آریاییان به سرزمین هند مصادف با ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد باشد. آن‌ها در آغاز مالدار بودند، بعدها با زراعت و باغداری نیز آشنا شدند. در کنار آریاییان مردم دیگری که به نام دراویدی‌ها یاد می‌شدند؛ نیز زنده‌گی می‌کردند. آن‌ها غریب‌ترین مردم هند بودند. قبل از ورود آریاییان در جامعه هندی به طور عمده چهار طبقه اجتماعی وجود داشتند، که به نام‌های **کشریه، برهمن، ویسیه و شودرا** یاد می‌شدند.

در حدود قرن ششم قبل از میلاد آیین بودایی جامعه هندی را به سوی دیگر سوق نمود. این کیش که توسط گوتاما (بودا) در شمال هند اساس گذاری شد. مردم را به عبادت و طریقه‌های قربانی‌های اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی تشویق و رهنمایی کرد. بعد از تأسیس دولت نیرومند موریایی در هند زمینه برای انکشاف کیش بودایی نیز مساعد گردید. مؤسس امپراتوری موریایی به نام **چندرا گوپتا** در سال ۳۲۲ قبل از میلاد قدرت را از خاندان ناندا به دست آورد. پرآوازه ترین امپراتور گوپتاها به نام **آشوکا** یاد می‌شد که پیرو کیش بودایی بود. موصوف در وسعت کیش بودا زیاد کوشید.

امپراتوری گوپتاها در قرن اول میلادی تحت حملات کوشانی‌ها قرار گرفت و روبه زوال گذاشت. بعد از آن قدرت‌های محلی گوپتاها در ساحات مختلف به حکمروایی خویش ادامه دادند تا آن که در سال ۵۰۰ میلادی اقوام هندی از شمال غرب هجوم آورده، تمام حکومت‌های محلی گوپتاها را سقوط دادند و سلسله دیگری به نام (هارشا) قدرت را در دست گرفتند.

در حدود سال‌های ۶۰۰ میلادی در هند سه دولت حاکمیت داشتند. از جمله **راجپوتها** که در شمال هند حاکم بودند. در جریان حاکمیت این سلسله هند تحت حملات پی در پی مسلمانان قرار گرفت. این حملات تا زمانی ادامه یافتند که زمینه برای ادامه حکومت‌های مسلمان‌ها در قرن دهم میلادی تحت قیادت غزنوی‌ها و غوری‌ها مساعد گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد قدیم ترین مدنیت هند مطالب مهم را بیان کنند و گروه دوم در مورد موریایی‌ها معلومات لازم را ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- کدام محلات از اولین مدنیت هند نماینده گی می‌کنند؟
- ۲- چند طبقه اجتماعی در هند باستان وجود داشت؟
- ۳- مشهورترین امپراتور گوپتاها که به آیین بودایی معتقد بود چه نام داشت؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد هند و تاریخ آن مطلبی را تهیه نمایند.

آیا از تمدن چین آگاهی دارید؟

مجسمه‌های دوران قبل تاریخ چین

تا آغاز قرن بیستم، تحقیقات در مورد زنده گی انسان‌های قدیم در چین آغاز نشده بود. مردم چین عقیده داشتند که اگر کسی به خرابه‌های قدیمه کار داشته باشد و یا در آنجا حفاری کنند، دچار مریضی خواهند شد، بنابر این مردم آنجا اجازه تحقیق و حفاریات نمی دادند. در آغاز قرن بیستم سروی بعضی از ساحات باستانی چین آغاز شد و آثار زیادی از دوره‌های قبل از تاریخ و دوره‌های تاریخی بدست آمد.

در مغاره جاوکوتیان نمونه‌های از انسان چینی به دست آمده است. این محل باستانی در نزدیکی شهر پکن واقع است. به باور باستان‌شناسان، انسان‌های چینی در حدود بیست و پنج هزار سال قبل در پکن زنده گی می کردند.

در ساحه دیگری باستانی به نام یانگ شای نمونه‌های از فرهنگ انسانی کشف گردیده که تاریخ آن به چهار هزار سال قبل می‌رسد. اولین امپراتور مردم چین به نام شانگ‌ها نامیده شده است. این سلسله از قرن هفدهم قبل از میلاد قدرت را در دست گرفته تا قرن دهم قبل از میلاد بر قلمرو وسیع چین حکمروایی کردند.

اولین نشانه‌های آشنایی با ستاره شناسی در چین مربوط همین دوره شانگ‌ها می‌باشد.

علاوه بر آن سیستم تقسیمات روز و شب به شمول ماه و سال را به کار برده اند. سلاله مهم دیگری در تاریخ چین قدیم عبارت از خاندان چو می باشد. بعد از قرن دوازدهم قبل از میلاد دولت شانگ ها روبه زوال رفت و زمینه برای پیدایش خاندان چو مساعد گردید. رئیس قبیله چو به نام **او-وانگ** در قرن دهم قبل از میلاد دولت شانگ ها را سقوط داد. خاندان چو در وسعت امپراتوری سعی زیاد کردند. ساحات زیادی را از حکومت های محلی دور و بر خویش به دست آوردند. و اقتدار آن ها تا قرن هفتم قبل از میلاد ادامه یافت. در اواخر دوران چوها سرزمین شامل امپراتوری آن ها به بیشتر از یک هزار حکومت محلی تقسیم گردید، که همواره باهم می جنگیدند. به این ترتیب بقایای چوها تا قرن دوم قبل از میلاد به شکل پراکنده نقاط مختلف چین را در اختیار داشتند. بعد از اقتدار چوها زمینه برای سلاله **تسه** این مساعد گردید. آن ها در سال های ۲۴۶ الی ۲۰۷ قبل از میلاد بر قسمت زیاد امپراتوری چوها حاکمیت پیدا کردند. اولین شاه این سلاله به نام **هوان یی** قدرت را در دست گرفت و قوانین نو را جاری ساخت. موصوف، چین را به ۳۶ ولایت تقسیم نمود، القاب گذشته را منع قرار داده، جامعه چینی را به دو طبقه تقسیم نمود که به نام های طبقه خواص و طبقه عوام یاد می کردند. هان های قدیمی و سپس هان های بعدی بر امپراتوری تسه این، تا سال های ۲۲۰ میلادی حکمروایی کردند که در تاریخ چین آغاز دوره قرون وسطی معرفی شده است.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد قدیم ترین انسان در چین و گروه دوم در مورد سه خانواده مهم در تاریخ قدیم چین معلومات خویش را ارائه نمایند.

سؤال ها

- ۱ - چرا در چین تحقیقات باستانی بعدتر آغاز شد؟
- ۲ - قدیم ترین انسان چینی در کجا کشف گردید؟
- ۳ - سه خانواده مهم در تاریخ قدیم چین را به صورت مختصر معرفی نمایید!

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد چین، اموال چینی و تاریخ آن از بزرگان خود پرسیده، معلومات خویش را در صنف بیان کنند.

آیا می‌دانید، تمدن یونان چگونه آغاز گردید؟

یکی از آبندهای یونان قدیم

توسیدیدس مؤرخ یونانی که در قرن چهارم قبل از میلاد می‌زیست، باور داشت که خرابه و بقایای شهرها و دهکده‌های قدیمی محصول کار اقوام قبل از نسل آن‌ها می‌باشند. قصه‌ها و داستان‌های مردمی بحث‌های زیادی پیرامون اقوام قبلی داشتند. با کسب این معلومات داستانی، حفاریات و تحقیقات پیرامون مردمان قدیم یونان و جمعیت‌های کنار بحیره مدیترانه در قرن نوزده آغاز گردید.

تمدن میسنی یکی از دوران‌های درخشان تاریخ قدیم کرت و یونان می‌باشند. این تمدن از قرن شانزدهم قبل از میلاد آغاز و تا قرن دهم قبل از میلاد ادامه داشت. این تمدن مربوط اقوام **اخه** می‌بوده که با مردم **پلیونیوز** درآویختند و ساحات زیادی را تصرف نمودند. آن‌ها زراعت پیشه بودند، گندم، جو و جواری را کشت می‌کردند. از وسایلی برونزی استفاده می‌کردند و شهرها را با حصارهای بلند می‌ساختند. این دوران با **هجوم دوری‌ها** در قرن دهم ق.م. خاتمه یافت.

دوری‌ها در قرن دهم قبل از میلاد قدرت را در یونان باستان به دست آوردند. این دوره را عده‌یی از مؤرخان به عنوان آغاز عصر آهن نیز می‌نامند. دوری‌ها با وجود این که پیرامون

انکشاف فرهنگی توجه نداشتند با آن هم داستان‌های حماسی مشهوری به نام‌های **الیاد** و **اودیسه** در همین دوران به وجود آمده اند. هومر که شاعر نابینای یونانی بود این داستان‌های حماسی را تنظیم نموده است. این داستان‌ها به صورت عموم حوادث قرون دوازدهم الی هشتم قبل از میلاد را بیان می‌کنند. هم زمان با حاکمیت دوری‌ها، قدیم‌ترین دولت یونانی به نام دولت **اسپارت‌ها** نیز اساس گذاری شده بود.

یکی از مشخصات مهم تمدن یونان موجودیت الهه‌های متعدد می‌باشد. این الهه‌ها از طریق اساطیر یونانی به شهرت رسیده اند.

قرن‌های ششم و پنجم قبل از میلاد در یونان مصادف با حرکات توسعه طلبی می‌باشد. در نیمه اول قرن ششم قبل از میلاد **کلتی‌ها** در شمال بحیره سیاه، مرکز مهمی مهاجران هلنی را اساس گذاری کردند.

در آخر قرن پنجم قبل از میلاد جنگ‌های پی در پی بین یونانیان و پارسیان واقع شد. این جنگ‌ها تا دیر زمان ادامه یافت و سرانجام اسکندر مقدونی (۳۳۶ الی ۳۲۳ قبل از میلاد) بر هخامنشیان مسلط شد و امپراتوری بزرگی را به وجود آورد. بعد از مرگ اسکندر امپراتوری یونانی تجزیه شد.

در چنین حالات بود که زمینه برای انکشاف امپراتوری روم مساعد گردید. تفصیل این بحث را تحت عنوان مدنیت روم در درس آینده می‌خوانیم.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد نظریات توسیدیدس معلومات ارائه نمایند و گروه دوم در مورد هومر معلومات خویش را بیان کنند.

سؤال‌ها

- ۱ - توسیدیدس کی بود؟
- ۲ - تمدن میسنی چگونه تمدن بود؟
- ۳ - در مورد دوری‌ها چه معلومات دارید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد اسکندر مقدونی یک مطلب تهیه نمایند.

آیا میدانید که امپراتوران روم قدیم را حکمروایان اروپا می گفتند؟

یکی از مجسمه‌های روم قدیم

در درس قبل خواندیم که، بعد از زوال امپراتوری یونانی زمینه برای ایجاد و وسعت امپراتوری روم مساعد گردید.

ده قرن قبل از میلاد مردمی در اطراف روم متحد گردیدند که به نام **لاتینی‌ها** شهرت یافتند. این جمعیت بعدها یکجا با **اتروسک‌ها** نظام شاهی را اساس گذاشتند که تا سال ۵۰۹ قبل از میلاد دوام کرد. در سال ۲۶۵ قبل از میلاد نظام جمهوری را در روم پایه‌گذاری نمودند. این جمهوری دارای سه مرجع قدرت بود:

۱ - مجلس سنا ۲- مجمع ۱۰۰ نفری (سنتری) ۳- مجمع قبایل

رومی‌ها در سال ۱۴۹ قبل از میلاد، بار دیگر بر نقاط مرکزی یونان حمله ور شدند، شهر **مقدونیه** یونان را تحت اداره خویش در آوردند و به دوام وسعت امپراتوری خویش در سال ۱۳۳ قبل از میلاد از یونان عبور نموده، قدم به سرزمین ترکیه گذاشتند. رومی‌ها هم زمان پیشروی به سمت غرب نیز داشتند و در همان سال **اسپانیا** را شامل قلمرو خویش نمودند. بعد از آن امپراتوری روم به اوج قدرت و عظمت خود رسید.

در مدت نزدیک به دو صد سال در اوضاع سیاسی و اجتماعی امپراتوری روم حوادث گونه‌گون واقع شد. امپراتوران متعدد بر کرسی قدرت تکیه زدند که مشهورترین آن‌ها عبارت بودند از:

نام امپراتور	سال های قدرت	مشخصات آن دوره
سنا تور سولا	از ۸۸ الی ۷۹ قبل از میلاد	امپراتور جنگی و دیکتاتور بود که تعدادی از پاتریسین ها را کشت.
حکومت سه نفری (سزار، پمپی و کراسوس)	از سال ۶۰ قبل از میلاد الی ۴۹ قبل از میلاد	این سه تن در نتیجه تفاهم، حکومت مشترک را ساختند که به نام (تریوم ویرات) یاد می شد. در این زمان سزار دختر مشهور به نام کلوپاترا را بر تخت مصر گماشت.
دومین حکومت سه نفری (مارک انتوان و اکتاویوس)	از سال ۴۳ قبل از میلاد تا ۲۷ قبل از میلاد	این سه تن بعد از کشته شدن سزار توسط دوتن از پاتریسین ها، زمام امور به دست گرفتند.
اکتایوس یا امپراتور مقدس	از سال ۲۷ قبل از میلاد الی ۱۴ میلادی	نیرومندترین امپراتور روم به حساب می رود. در زمان موصوف نام شاهی ایتالیا به امپراتوری تبدیل شد. او را لقب آگوست سزار را نیز داده بود.
امپراتوران ژولن (تیبریوس، کالی گولا، کلودیوس و حکومت نرون)	از سال ۱۴ میلادی الی ۹۴ میلادی	این چهارتن از خانواده ژول سزار بودند که در وسعت امپراتوری روم پیروزی های زیادی را حاصل نمودند
امپراتوران نیکو کار (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس اولیوس،	از سال های ۹۶ میلادی الی ۱۳۸ میلادی	در این دوره امپراتوری روم به بیشترین وسعت خویش رسیده بود.

آخرین امپراتور روم مارکوس اورلیوس بود که از سال ۱۶۱ الی ۱۸۰ میلادی حکمروای روم بود. بعد از آن قدرت به کامودیوس رسید. او شخص فاسد و ناشایسته برای این وظیفه بود، در دوران حکمروایی موصوف زمینه سقوط امپراتوری روم مساعد گردید. از سال ۲۳۵ میلادی تا ۲۸۴ میلادی به تعداد بیست تن شاهان روم به قدرت رسیدند که با گذشت زمان قدرت امپراتوری از میان می رفت تا این که امپراتوری روم در سال ۳۹۵ میلادی بر دو قسمت تقسیم گردیده، به نام های روم شرقی و روم غربی یاد شدند، که در صنف های بالاتر مطالعه خواهید کرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد اولین جمهوری روم و گروه دوم در مورد آخرین امپراتور روم در صنف بحث نمایند.

سؤال ها

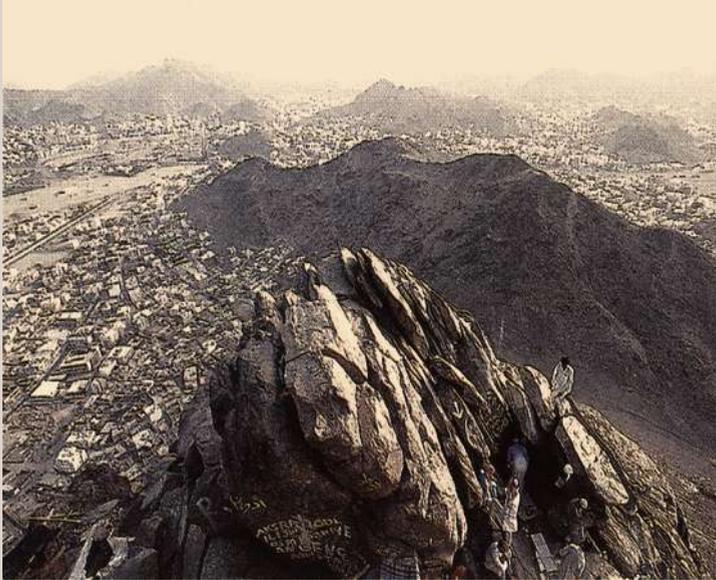
- ۱ - اولین جمهوری روم توسط کدام مراجع قدرت اداره می گردید؟
- ۲ - رومی ها مقدونیه را در کدام سال از خود ساختند؟
- ۳ - آخرین امپراتور روم کی بود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد نظام جمهوری روم قدیم یک مطلب تهیه نمایند.

فصل چهارم

تاریخ اسلام

- آیا می دانید که اوضاع جزیره العرب قبل از اسلام چگونه بود؟
- بازنده گی پیغمبر اسلام حضرت محمد مصطفی ﷺ بیشتر آشنا شوید.
- آیا در مورد غزوه‌ها و فتوحات سال‌های آغازین دین مبارک اسلام معلومات دارید؟
- آیا می دانید، خلافت حضرت ابو بکر صدیق ﷺ چگونه آغاز گردید؟
- در مورد خلافت حضرت عمر فاروق ﷺ چه می دانید؟
- آیا در مورد وقایع دوران خلافت حضرت عثمان ﷺ معلومات دارید؟
- دوران خلافت حضرت علی (کرم الله وجهه) چگونه سپری گردید؟
- آیا در مورد آغاز خلافت اموی‌ها معلومات دارید؟
- آیا می دانید که خلافت اموی‌ها چگونه سقوط نمود؟
- آیا می دانید که انتقال قدرت از اموی‌ها به عباسی‌ها چگونه صورت گرفت؟
- خلافت عباسی‌ها چگونه سقوط کرد؟

اهداف فصل چهارم

در این فصل، شاگردان به حالات و زنده‌گی اعراب قبل از اسلام آشنا می‌شوند. زنده‌گی پیامبر اسلام حضرت محمد مصطفی ﷺ را می‌خوانند و می‌آموزند. علاوه بر آن با اصلاحات اجتماعی در میان مسلمانان و غزوه‌ها مسلمانان در آغاز سال‌های ظهور دین مبارک اسلام آشنایی حاصل می‌نمایند. با دوران خلفای راشدین آشنا می‌شوند. از وقایع دوران خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه اطلاع پیدا می‌کنند.

جریانات و رویدادهای زمان دومین خلیفه اسلام حضرت عمر فاروق رضی الله عنه را می‌آموزند.

با حوادث دوران حضرت عثمان رضی الله عنه آشنا می‌شوند، علاوه بر آن از وقایع زمان حضرت علی (کرم الله وجهه) باخبر می‌شوند.

افزون براین با چگونگی انتقال خلافت به خاندان اموی و آشنایی با مهمترین خلفای آن دوره و قیام‌های مردمی علیه اموی‌ها و سقوط آن دوره، آشنا می‌شوند.

علاوه بر آن با دوران خلافت عباسی‌ها و مشهورترین حکمروایان عباسی اوج و سقوط آن دوره آشنا می‌شوند.

آیا می دانید که اوضاع جزیره العرب قبل از اسلام چگونه بود؟

گوشه‌یی از آداب مذهبی عرب‌ها پیش از اسلام

قبل از ظهور دین مبارک اسلام مردم جزیره العرب و عده‌یی زیادی از کشورهای جهان به خرافات و شرک عقیده داشتند. در جزیره العرب قبل از اسلام هر قبیله برای خویش بُت می‌ساخت و آن را پرستش می‌کرد، العیاذ بالله آن را حیثیت خدا می‌دادند. در عقیده خویش به موهومات و جادو ارزش فراوان می‌دادند.

از لحاظ اجتماعی در بی‌عدالتی، جهل و نادانی زنده‌گی می‌کردند. بر یکدیگر اعتماد و باور نداشتند، با غلامان خویش برخورد غیر انسانی می‌نمودند، زن‌ها از هر گونه حقوق انسانی و بشری محروم بودند و تعداد زیادی از خانواده‌ها دختران نوزاد خویش را زنده به گور می‌کردند.

در میان قشر غنی و پولدار، فساد و انحرافات اخلاقی رواج داشت. قمار و شراب‌خوری عادت روزمره اشraf زاده‌ها شده بود. برای به دست آوردن مال و منال هر گونه عمل غیر انسانی و اخلاقی را انجام می‌دادند. قوانین فقط برای دفاع از حقوق زورمندان بود. زورمندان قوانین وضع کرده خویش را بر ضد مردمان مظلوم و نادار به کار می‌گرفتند.

قوانین مروج آن زمان، قراردادهای عقد شده میان سران قبایل بود. اعضای قبایل از

مصونیت‌هایی برخوردار بودند و حقوق خویش را بر بنیاد قرار داده‌ای عقد شده حاصل می‌نمودند. احترام در میان اعضای قبایل نیز بر بنیاد قراردادها بود. آن‌هایی که عضویت در قبیله را نداشتند، از هیچ نوع حقوق و امتیازی برخوردار نبودند. تجاوز بر حقوق و اموال این گونه مردم جایز دانسته می‌شد.

از اینرو دین مبین اسلام از جانب خداوند ﷺ توسط نبی کریم حضرت محمد مصطفی ﷺ برای از بین بردن همه این نابسامانی‌ها، ظلم، جهل، انحرافات اخلاقی و اجتماعی برای همه انسان‌های کره زمین نازل گردید. حضرت خاتم النبیین محمد مصطفی ﷺ، مردم را به وحدانیت خداوند دعوت کرد، شرک و عبادت بت‌های ساخته شده انسان‌ها را منع قرار داد، عدالت اجتماعی، برابری و برادری را میان اهل اسلام به وجود آورد. زنده به گور کردن دختران و تعرض بر حقوق انسانی و اجتماعی آن‌ها را منع قرار داده، کردار با غلامان را نیز تغییر داد.

در مجموع می‌توان گفت که: دین مبارک اسلام دین کامل خداوندی است که از جانب الله ﷻ برای اصلاح و تنویر همه انسان‌های روی زمین توسط حضرت محمد مصطفی ﷺ رسول خدا، ابلاغ گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در دو گروه تقسیم شوند. گروه اول اوضاع دوران جاهلیت در جزیره العرب را در صنف تشریح کنند. گروه دوم اصلاحاتی را که بعد از اعلان دین مبارک اسلام به وجود آمد بیان نمایند.

سؤال‌ها

- ۱ - در جزیره العرب قبل از اسلام هر قبیله برای خویش می‌ساختند و آن را پرستش می‌نمودند.
- ۲ - دین مبارک اسلام مردم را به دعوت کرد.
- ۳ - اسلام کامل خداوندی است.

فعالیت خارج صنف

شاگردان از امام مسجد ساحة زیست خویش در مورد تفاوت اوضاع جزیره العرب قبل از اسلام و بعد از اسلام معلومات به دست آورده، آن را، در صنف بیان کنند.

با زنده گی پیغمبر اسلام حضرت محمد ﷺ بیشتر آشنا شوید

مسجد النبی ﷺ در مدینه منوره

رهبر بزرگ عالم بشریت حضرت محمد مصطفی ﷺ پسر عبدالله و نواسه عبدالطلب بود. در سال ۵۷۱ میلادی جهان با تولد وی منور گردید. مادر آن حضرت بی بی آمنه و مادر رضاعی اش بی بی حلیمه نام داشت. پدر حضرت محمد مصطفی ﷺ قبل از تولدش وفات نمود، در شش ساله گی مادر و در هشت ساله گی جد خویش را از دست داد. بعد از آن سرپرستی و مراقبت روزمره آن حضرت ﷺ را کاکای ایشان ابوطالب بر عهده داشت.

حضرت محمد مصطفی ﷺ در سن بیست و پنج ساله گی با بی بی خدیجه کبرا رضی الله عنها که زن باعزت بود؛ ازدواج نمود. اولین زن در جهان اسلام همین بی بی خدیجه رضی الله عنها بود که ایمان آورد و به دین مبارک اسلام مشرف گردید. همه فرزندان آن حضرت ﷺ از بطن بی بی خدیجه رضی الله عنها به دنیا آمده اند، تنها حضرت ابراهیم بیگانه پسری بود که از بطن بی بی ماریه قبطیه چشم به جهان گشود.

حوادث بسیاری در حیات قبل از بعثت حضرت محمد مصطفی ﷺ به وقوع پیوست که شخصیت عالی آن حضرت ﷺ را در میان مردم مکه و عرب برجسته نمود.

امانت داری و راستگویی در حیات روزمره آن حضرت ﷺ سبب شد که زمام امور تجارت حضرت بی بی خدیجه رضی الله عنها را سرپرستی نماید. گذاشتن حجرالاسود در خانه کعبه واقعه

دیگری است که آن حضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را در میان مردم به اسم مدبرترین شخصیت، شهرت داد. برای گذاشتن حجرالاسود چندین قبیله با هم به درگیری مسلحانه نزدیک شده بودند، ولی حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با تدبیر، این معضله را حل نمود، حجرالاسود را در یک چادر بزرگ گذاشت و سران قبایل را هدایت دادند تا گوشه‌های چادر را گرفته و آن را بر جایش بگذارند، به این ترتیب نزاع خاموش گردید.

حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چهل سال داشت که به پیغمبری مبعوث گردید. این ماموریت الهی توسط حضرت جبرائیل امین عَلَيْهِ السَّلَام برایش ابلاغ گردید.

حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در آغاز دعوت مردم به دین مبارک اسلام مشکلات زیادی را تحمل کردند، اما بدون تأخیر و وقفه به اشاعه دین مبارک اسلام پرداختند. از جمله مردان حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، از خورد سالان حضرت علی (کرم الله وجهه) و از غلامان زید بن حارث اولین کسانی بودند که ایمان آوردند و به دین مبارک اسلام مشرف شدند.

حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در سال ۶۲۱-۶۲۲ میلادی از مکه معظمه به مدینه منوره هجرت نمود، که این مقطع مبدأ تاریخ اسلامی تعیین گردید. و در سال اول هجرت در مدینه منوره قانون الهی (میثاق مدینه) نافذ گردید.

حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بعد از برگشت **حجه الوداع** به عمر ۶۳ ساله گی از این جهان فانی رحلت نمودند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد شجره و خانواده حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و گروه دوم در مورد اولین مسلمانان جهان اسلام بحث نمایند.

سوال‌ها

- ۱- از جانب خداوند متعال عَلَيْهِ السَّلَام چه پیامی را حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام، برای حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آوردند؟
- ۲- حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چند سال داشتند که از جانب خداوند متعال به پیغمبری مبعوث گردیدند؟
- ۳- در مورد شجره حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چه معلومات دارید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از امام مسجد محل زیست خویش در مورد سجایای اخلاقی و زنده گی حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بپرسند و معلومات خویش را در صنف بیان نمایند.

آیا در مورد غزوات و فتوحات سال های آغازین دین اسلام معلومات دارید؟

تصویر رسم شده یکی از غزوات

به حکم الله ﷺ و دعوت متداوم حضرت محمد مصطفی ﷺ از مردم به دین مبارک اسلام، تعداد زیادی از مردم مکه معظمه و مدینه منوره مشرف به دین اسلام گردیدند. دین مبارک اسلام روز تا روز قوت می گرفت. مشرکین تلاش می نمودند تا سد راه نفوذ دین مبارک اسلام شوند. موانع مختلفی را ایجاد می کردند، از فراهم نمودن زمینه تنگدستی و تهدید فردی تا تعرض بر مال و جان مسلمانان، از قطع رابطه تا محاصره خانه های مسلمانان دریغ نکرده و از این گونه اذیت های فردی و جمعی بر مسلمانان روا می داشتند. با این همه تعزیرات و تحدیدات، مراجعه به اسلام روز به روز زیادتر می گردید تا آن که مسلمانان قادر به دفاع از خود شدند و برای جلوگیری از تعرض مشرکین و خرافات پرستان به میدان جنگ رسیدند و غزوات متعدد واقع گردید که به طور مختصر از چند غزوه یادآوری می نمایم.

غزوه بدر

اولین غزوه بین مشرکین و مسلمانان به نام بدر یاد شده است که در سال دوم هجرت واقع شد. این غزوه در نزدیکی مدینه در منطقه بدر واقع گردید. در این غزوه مسلمانان بر مشرکین غالب آمدند و اولین فتح در میدان جنگ به نفع مسلمانان شمرده می شود. با وصف آن که تعداد مشرکین در این غزوه نزدیک به ۱۰۰۰ تن و تعداد مسلمانان به ۳۱۳ تن می رسید، مگر به یاری خداوند ﷻ به نفع مسلمانان پایان یافت.

غزوهٔ احد: یکی از مشهورترین غزوه‌های مسلمانان شمرده می‌شود. این غزوه در سال سوم هجری واقع شد که به مشرکین مکه تلفات زیاد وارد گردید.

غزوه خندق: غزوهٔ دیگر که در حیات پیغمبر حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ واقع گردید، به نام **خندق** یاد می‌شود. در این غزوه مشرکین به حملاتی پرداختند؛ ولی هیچ کامیابی را به دست نیاوردند. این غزوه مصادف به سال پنجم هجری بود.

غزوهٔ موته: یکی دیگر از همان غزوات عمده میان مسلمین و رومی‌ها بود که در سال هشتم هجری واقع گردیده بود. در این غزوه حضرت خالد بن ولید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقش بس مهمی داشتند.

فتح مکهٔ معظمه: فتح مکه، یکی از بزرگترین پیروزی‌های مسلمین بود که در سال هشتم هجری صورت گرفت. بدون تردید مسلمانان در وضع برتر از مشرکین قرار داشتند. اما با این همه مشرکین و باشنده‌گان مکه در هراس بودند، از این جهت حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: هر که در خانه نشیند و در را ببندد، در امان است. هر که به مسجد الحرام پناه ببرد، در امان است. هر که به خانه ابو سفیان پناه ببرد در امان است. به این ترتیب مسلمانان بدون جنگ داخل مکه شده و فتح بزرگ را نصیب شدند.

غزوهٔ حنین: از جملهٔ غزوات شمرده می‌شود که در آن به تعداد ۱۲ هزار تن مسلمان در برابر مشرکین صف آرایی کردند. در جریان این غزوه لشکر کفار به شکست قطعی مواجه شد و مسلمانان پیروز شدند. این غزوه در اطراف طایف به وقوع پیوست. در نتیجهٔ غزوات متعدد و پیروزی‌های مسلمانان بود که زمینهٔ مساعد برای حیات اجتماعی و سیاسی مسلمانان به وجود آمد. قبل از رحلت حضرت محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نفوذ دین مبارک اسلام بر ساحات و شهرهای مکه، مدینه و تعدادی دیگر از شهرهای جزیرهٔ عرب اشاعه یافت و وحدت مسلمانان را در جزیرهٔ عرب به وجود آورد. این پیروزی‌ها بنیاد قوی برای ایجاد حکومت اسلامی در جهان گردید که در درس‌های آینده آن را می‌خوانید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد اعمال ناشایستهٔ مشرکین علیه مسلمانان صحبت نمایند و گروه دوم در مورد غزوات مسلمانان معلومات خویش را در صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- اعمال مشرکان و کفار علیهٔ مسلمانان چگونه بود؟
- ۲- اولین غزوه بین مسلمانان و مشرکین..... نام داشت.
- ۳- از چند غزوهٔ مسلمین علیهٔ مشرکین نام ببرید.

فعالیت خارج صنف

شاگردان از امام مسجد در ساحةٔ زیست خویش، در مورد غزوه‌ها بپرسند و معلومات خویش را در صنف بیان نمایند.

آیامی دانید خلافت حضرت ابوبکر صدیق (رض) چگونه آغاز گردید؟

غار ثور

مکانی که حضرت پیامبر اسلام ﷺ و حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه بدانجا پناه برده بودند.

اسم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه عبدالله، کنیت شان ابوبکر و لقب شان صدیق بود که آن را حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله برایش انتخاب کرد. وی در دوره جاهلیت به نام عبدالکعبه مسمی بود. موصوف دو سال بعد از عام الفیل در مکه به دنیا آمد. شجره حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه در جد ششم به شجره حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله می‌رسد. بعد از رحلت حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله حضرت ابوبکر صدیق در یک جلسه عام مسلمانان (مهاجرین و انصار) در محلی به نام سقیفه نبی ساعده به مقام خلافت اسلامی برگزیده شد. موصوف اولین خلیفه از جمله خلفای راشدین بود که از سال یازدهم الی سیزدهم هجری خدمت گذار مسلمانان بود.

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه در اولین خطبه خویش در محضر مسلمانان (مهاجر و انصار) چنین فرمودند: «ای مردم! من را به حیث خلیفه انتخاب کردید. من از شما بهتر نیستم. اگر خوب کردم مرا همراهی کنید و اگر عمل بد انجام دادم مرا منع کنید. نیرومندترین شما در مقابل من ضعیف است و ضعیف شما در مقابل من نیرومندتر است. تازمانی که حق او را از قوی

بگیریم و برایش بسپاریم. در هر قوم که اعمال بد رایج گردد، به بلاها گرفتار می‌گردد.» حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه در مدت دو سال خلافت جلو ارتداد بعضی از اقوام را گرفت. در این زمان، عده‌یی از مرتدین نیز دعوی پیغمبری نمودند که از جمله می‌توان

مسلمه کذاب را یاد کرد؛ ولی در زمان خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه مسلمه به قتل رسید و سپس پروانش دوباره به دین مبین اسلام برگشتند.

حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه برای مرتدان پیغامی فرستاد به این متن: «به نام خداوند بخشنده و مهربان! از ابوبکر خلیفه پیغمبر خدا به سوی هر کس که این نامه بدو می رسد از خاص و عام، مسلمانان و مرتدین. درود بر آن کس که پیرو هدایت است و پس از هدایت به ضلالت و کوری برنگشته است. من خدای یگانه را ستایش می کنم و شهادت می دهم که خدایی جز او نیست و محمد بنده و فرستاده اوست و بدانچه آورده اعتراف دارم و هر کس که از قبول آن امتناع ورزد وی را کافر می دانم و با او جهاد می کنم...» و در قسمتی از این پیغام آمده است که: «اما بعد، خداوند محمد را به حق به سوی خلق فرستاد، که ترساننده و مژده رسان باشد و به اذن خدا مردم را به سوی او بخواند و چراغ نور افشان باشد و همه انسان ها را از خدا بترساند تا گفتار او در باره کافران محقق شود. خداوند هر کس را که دعوت رسول را اجابت کرد هدایت نمود. سپس پیغمبر صلی الله علیه و آله در حالی که فرمان خدا را اجرا کرده بود و امت خود را اندرز داده بود و وظیفه خود را به پایان رسانیده بود، وفات یافت...».

حضرت ابوبکر صدیق آن عده از افراد و اقوامی را که از ادای فریضه زکات سرپیچی می کردند؛ نیز اصلاح نمود. ساحة حاکمیت مسلمانان در دوره خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه تا شام (سوریه کنونی) و عراق رسید. برای تصرف بین النهرین سپاهی را به سرپرستی خالد بن ولید رضی الله عنه فرستاد. موصوف آن ساحات را در قلمرو حاکمیت اسلامی قرار داد. در وسعت قلمرو مسلمانان، حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه نقشی بس عمده داشت.

دوره خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دو سال و چند ماه بود و در سال سیزدهم هجری وفات نمود.

فعالیت داخل صنف

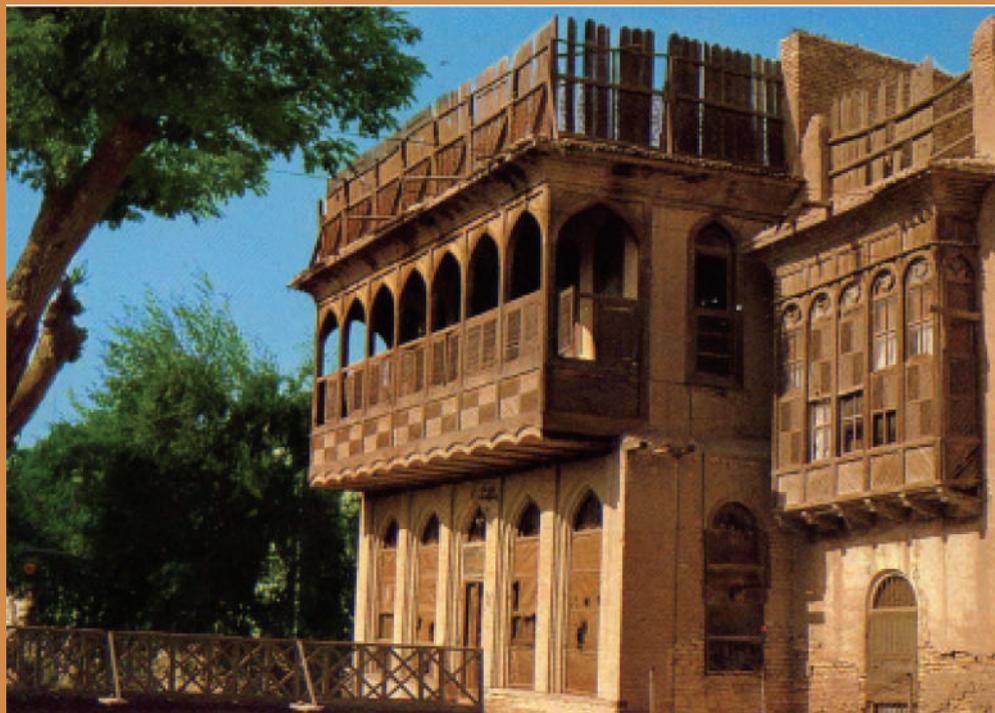
شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول آغاز خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه را بیان کنند. گروه دوم در مورد اولین خطبه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه معلومات خویش را ارائه نمایند.

سؤال ها

- ۱- در مورد آغاز خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چه می دانید؟
- ۲- در مورد اولین خطبه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چه می دانید؟
- ۳- کدام ساحات در دوران خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه در اختیار مسلمانان قرار گرفت؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از ملا امام ساحة زیست خویش در مورد زنده گی اولین خلیفه اسلام حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه معلومات حاصل نموده و آن را در صنف به شاگردان دیگر بگویند.

در مورد خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه چه می دانید؟بصره، یکی از شهرهای اعمار شده در دوران خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه

بعد از وفات حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه، خلافت به حضرت عمر رضی الله عنه رسید. حضرت عمر بن خطاب چهار سال قبل از جنگ فجار در مکه تولد یافت. شجره اش به کعب بن لوی قریشی از طایفه بنی عدی می رسد. در طفولیت گوسفندان پدر خویش را می چرانید، در دوره جاهلیت نماینده قریش در میان فرقه های درگیر بود. در فصاحت و بلاغت ثانی نداشت و در میان اعراب به این جهت نهایت مشهور شده بود. شش سال بعد از بعثت حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله به دین مبارک اسلام مشرف شد، و از جمله یاران نزدیک حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله بود. زمانی که مریضی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه شدت گرفت در فکر خلیفه اسلام پس از خود شد. در این رابطه از مردمان خبیر زمانه و از دوستان خویش در مورد حضرت عمر رضی الله عنه می پرسید و همه بدون تکلف و بدون غرض صادقانه حضرت عمر رضی الله عنه را تایید می نمودند. روزی از حضرت عثمان رضی الله عنه پرسید، موصوف در جواب گفت: «شما از همه ما زیادتر در مورد عمر می دانید، سخت گیر است؛ ولی باطنش از ظاهرش بهتر است. در میان ما بهتر از عمر کسی نیست.» بنا بر وصیت نامه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه، امور خلافت اسلام به حضرت عمر رضی الله عنه سپرده شد. در وصیت نامه آمده بود که: «به نام خداوند بخشنده و مهربان!

من عمر بن خطاب را امیر شما کردم. اگر نیکی کرد و به راه عدالت رفت این چیز است که من از او می‌دانم و نظریست که در باره او دارم و اگر ستم کرد و حق را تغییر داد. من غیب نمی‌دانم. من نیت خوب داشته‌ام و رفتار هر کس مربوط به اوست و آنان که ستم می‌کنند خواهند دانست که سرانجام شان چیست.»

فتوحات در عصر خلافت حضرت عمر رضی الله عنه

حضرت عمر رضی الله عنه بعد از وفات حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به حیث دومین خلیفه اسلام، زمام امور را در دست گرفت. لشکر فاتح مسلمانان در زمان ابوبکر صدیق رضی الله عنه تا عراق و قلمرو ساسانیان رسیده بود. در دوران خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه اوضاع ایران مغشوش و متزلزل شده بود. بعد از آن که رومیان در جنگ یرموک شکست خوردند، نیروهای مسلمانان به طرف ایران رهسپار شدند؛ برای رهبری جنگ به ایران سعد بن ابی وقاص را انتخاب نمود. موصوف در قادسیه با سپاه ایران برخورد کرد و آن‌ها را شکست داد. بعد از فتح قادسیه و جولولا، سعد بن ابی وقاص طرح ساختن شهر کوفه را بنیاد گذاشت. بعد از مدتی، شهر مداین را که یزدگرد سوم دفاع از آن می‌کرد، توسط مسلمانان فتح گردید و یزدگرد سوم ساسانی پا به فرار گذاشت و این جنگ و دفاع چهار سال را در بر گرفت تا اینکه شهر نهاوند را مسلمانان تصرف کردند و آن را فتح بزرگ یا فتح الفتوح نامیدند. بعد از این جنگ، یزدگرد سوم به خراسان پناهنده شد و در سال ۳۱ هجری توسط یک نفر آسیابان اهل خراسان به قتل رسید.

خلاصه این که طی ده و نیم سال خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه سرزمین‌های زیادی توسط مسلمان فتح گردید که وسعت آن از ساحات غربی مصر و تا ساحات شرقی افغانستان می‌رسید. یکی از کارنامه‌های این دوره، تعیین تاریخ مسلمانان از سال هجرت بود. حضرت عمر فاروق رضی الله عنه در سال ۲۳ هجری توسط یک غلام مجوسی ایرانی به نام ابولؤلؤ در حال ادای نماز به شهادت رسید.

فعالیت داخل صنف

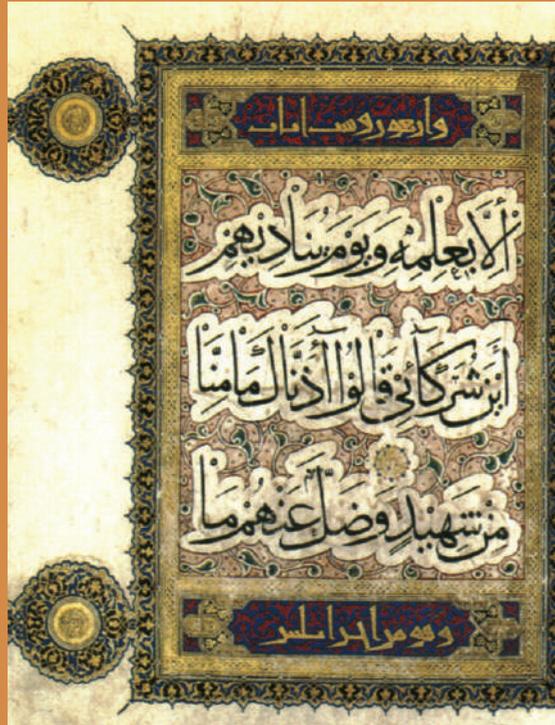
شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد زنده گی حضرت عمر فاروق رضی الله عنه گروه دوم در رابطه به فتوحات آن دوره معلومات دهند.

سؤال‌ها

- ۱- حضرت عثمان رضی الله عنه در مورد حضرت عمر فاروق رضی الله عنه برای حضرت ابوبکر صدیق چه گفت؟
- ۲- حضرت ابوبکر صدیق در آخرین وصیت نامه‌اش در مورد حضرت عمر رضی الله عنه چه نوشته بود؟
- ۳- در مورد فتح الفتوح چه معلوماتی دارید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد سجایای حضرت عمر فاروق رضی الله عنه از ملا امام خویش بپرسند و معلومات خویش را در صنف بیان نمایند.

آیا در مورد وقایع دوران خلافت حضرت عثمان رضی الله عنه معلومات دارید؟

یک صفحه از قرآن عظیم الشان

حضرت عثمان رضی الله عنه پسر عفان بود. پنج سال قبل از عام الفیل در مکه متولد شد. شخصیت رحیم، متقی و دارای طبع سرشار از سخاوت بود. توسط حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به دین مبارک اسلام دعوت گردید. حضرت عثمان رضی الله عنه این دعوت را پذیرفت، چون ثروتمند بود از دارایی خویش در راه اسلام استفاده نمود. به استثنای غزوه بدر در همه غزوه‌ها اشتراک ورزید.

بعد از وفات حضرت عمر رضی الله عنه به مشوره مسلمانان حضرت عثمان رضی الله عنه به حیث سومین خلیفه عالم اسلام در سال ۲۳ هجری برگزیده شد. در دوره خلافت حضرت عثمان رضی الله عنه بود که ساحات زیاد ترکیه و بعضی از ساحات افریقا در قلمرو جهان اسلام شامل شد. در عین حال بغاوت‌های خورد و بزرگ را در همدان، اسکندریه و آذربایجان خاموش نمود. در دوران خلافت ایشان بود که سپاه خاص تحت نام نیروهای بحری به قیادت حضرت معاویه رضی الله عنه ایجاد گردید.

حضرت عثمان رضی الله عنه در یکی از نامه‌ها به سران نیروهای لشکری در باره عدالت و برخورد با رعایا چنین نوشت: «خداوند خلق را به حق آفریده و جز حق چیزی نمی‌پذیرد. حق را بگیرد و به حقدار بدهد و با امانت چنگ زیند و بند امانت را پاره نکند که در گناه کسانی که پس از این به روش شما می‌روند شریک خواهید بود. به پیمان وفا کنید و به یتیم و پیمان‌دار ستم نکنید. هر که با آن‌ها ستم کند خدا دشمن اوست.»

جمع آوری قرآن کریم

یکی از بزرگترین کارهای دوران خلافت حضرت عثمان رضی الله عنه جمع آوری قرآن کریم بود. قرآن کریم در طول بیست و سه سال بنا بر ضرورت بر حضرت محمد صلی الله علیه و آله نازل شد. آیات قرآن کریم را اصحاب کرام به حافظه می‌سپردند و یا بر پوست درخت می‌نوشتند. بعد از چند غزوه و جنگ میان مسلمانان و کفار تعدادی از قاریان به شهادت رسیدند، لذا ضرورت محسوس شد تا قرآن پاک، جمع آوری و تدوین گردد.

در دوران حضرت ابوبکر صدیق قرآن کریم به شکل مصحف جمع شده بود، ولی در دوران خلافت حضرت عثمان قرآن کریم به صورت کامل از راویان و مصحفان تحت نظر زید بن ثابت رضی الله عنه که از جمله کاتبان وحی بود، به دقت زیادتر جمع آوری و تحریر گردید. بعد از مقابله با نسخ دیگر، حضرت عثمان رضی الله عنه حکم نمود تا همه نسخه‌های متفرق قبلی را از بین ببرند و چندین کاپی قرآن کریم نوشته شد.

حضرت عثمان رضی الله عنه در سن هفتاد ساله گی به خلافت برگزیده شد. حضرت عثمان رضی الله عنه دوازده سال خلافت کرد و در سال ۳۶ هجری توسط یک شخص باغی درحالی به شهادت رسید که مصروف تلاوت قرآن پاک بود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد شخصیت حضرت عثمان رضی الله عنه و گروه دوم پیرامون عمده ترین کارهای آن دوره صحبت نمایند.

سؤال‌ها

- ۱- در مورد شخصیت حضرت عثمان رضی الله عنه چه معلوماتی دارید؟
- ۲- قرآن پاک در دوره کدام خلیفه اسلام جمع آوری گردید؟
- ۳- حضرت عثمان رضی الله عنه چند سال خلافت نمود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از ملا امام ساحه زیست خویش در مورد سومین خلیفه اسلام حضرت عثمان رضی الله عنه معلومات کسب نموده و در صنف ارائه نمایند.

دوران خلافت حضرت علی (کرم الله وجهه) چگونه سپری گردید؟

مسجد کوفه

مرکز خلافت حضرت علی (کرم الله وجهه)

حضرت علی (کرم الله وجهه) پسر ابی طالب از طایفه بنی هاشم و از قبیله قریش بود. علاوه بر آن که پسر کاکای حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله می شد، دامادش نیز بود. بیست و یک سال قبل از هجرت در مکه تولد یافت. در سال قحطی مکه حضرت علی (کرم الله وجهه) همراهی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله بود. بعد از آن که پیغمبر صلی الله علیه و آله به رسالت مبعوث گردید حضرت علی (کرم الله وجهه) در آن زمان ده سال داشت که به دین مبارک اسلام مشرف گردید. حضرت علی (کرم الله وجهه) در میان مردم به عدل، انصاف و ذکاوت شهرت زیاد داشت. در هنگام هجوم مشرکان بر خوابگاه حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله حضرت علی (کرم الله وجهه) بر بستر خواب آن حضرت خوابید و به این ترتیب مشرکان به هدف خود نرسیدند. پس از شهادت حضرت عثمان رضی الله عنه مسلمانان حضرت علی (کرم الله وجهه) را به خلافت برگزیدند. موصوف با مشکلات و مخالفت های زیادی از جانب شماری از مسلمانان سرشناس مواجه شد، که در نتیجه این مخالفت ها دو جنگ بین مسلمانان واقع گردید که یکی به نام جنگ جمل و دیگری به نام جنگ صفین یاد شده است.

جنگ جمل

این جنگ در بصره به وقوع پیوست. در این جنگ بی بی عایشه رضی الله عنها یکی از خانم های حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله نیز اشتراک ورزید. چون موصوف بر شتر سوار بود، لذا این جنگ را نیز به همین نام مسما نمودند.

جنگ صفین: این جنگ در محلی به نام صفین میان طرفداران حضرت علی کرم الله وجهه و حضرت معاویه رضی الله عنه صورت گرفت. جنگ در سال سی و هفتم هجری آغاز شد. این جنگ تا هفت روز طول کشید، بعد از آن، جنگ خاموش گردیده و دوتن برای مذاکره تعیین گردیدند. حضرت علی (کرم الله وجهه) حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه را به حیث نماینده تعیین نمود و حضرت معاویه رضی الله عنه حضرت عمرو رضی الله عنه بن العاص را به حیث نماینده خود انتخاب کرد. در جریان مذاکرات هر دو به این نتیجه رسیدند که هم حضرت علی (کرم الله وجهه) و هم حضرت معاویه رضی الله عنه خلع شوند و عوض آنها یک تن دیگر از طرف مسلمانان برای خلافت انتخاب گردد. عمرو برای ابوموسی گفت که: برو این فیصله را اعلان کن. ابوموسی آمد و فیصله را چنین اعلان کرد: ما فیصله نمودیم که هر دو (حضرت علی (کرم الله وجهه) و حضرت معاویه رضی الله عنه) را خلع قدرت می نمایم، شما مسلمانان یک تن دیگر را برای خلافت انتخاب کنید. بعد از حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه حضرت عمرو رضی الله عنه به جایش ایستاد و گفت: ای مردم شما شنیدید که حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه یار خویش را خلع نمود، من هم یار او را خلع می کنم و حضرت معاویه رضی الله عنه را به خلافت نصب می کنم. به این ترتیب طرفداران حضرت معاویه رضی الله عنه جریان مذاکره را به نفع خویش رقم زدند.

ظهور خوارج: ظهور خوارج حادثه دیگری است که بعد از جنگ صفین به میان آمد. خوارج از جمله گروه های سیاسی - عقیدتی بودند که در تاریخ سیاسی و اجتماعی اسلام نقش داشته اند. آنها که از طرفداران حضرت علی (کرم الله وجهه) بودند، بر آن توافق اعتراض داشتند که حضرت علی (کرم الله وجهه) برای مذاکرات با حضرت معاویه رضی الله عنه، نموده بود؛ بنابراین از جمع یاران حضرت علی (کرم الله وجهه) بیرون شدند، از همین جهت به نام خوارج معروف شده اند.

حضرت علی (کرم الله وجهه) به طور کلی پنج سال خلافت کرد. در سال چهارم هجرت توسط یک تن به نام عبدالرحمن بن ملجم که به فرقه خوارج ارتباط داشت، زخمی و دو روز بعد به اثر همان ضرب به شهادت رسید. به این ترتیب دوران خلفای راشدین هم به پایان رسید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در رابطه به شخصیت حضرت علی (کرم الله وجهه) و گروه دوم در مورد جنگ صفین معلومات خویش را در صنف بیان دارند.

سؤال ها

- ۱ - در مورد خانواده و شخصیت حضرت علی (کرم الله وجهه) چه معلومات دارید؟
- ۲ - در رابطه به جنگ جمل چه معلوماتی دارید؟
- ۳ - خوارج کی ها بودند؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از ملا امام ساحة زیست خویش در مورد شخصیت حضرت علی (کرم الله وجهه) معلومات حاصل نموده و در صنف بیان دارند.

آیا در مورد آغاز خلافت اموی‌ها معلومات دارید؟

مسکوکات دوره امیر معاویه

بعد از شهادت حضرت علی (کرم الله وجهه) حضرت معاویه رضی الله عنه در سال ۴۱ هجری به خلافت رسید.

حضرت معاویه رضی الله عنه فرزند ابی سفیان رضی الله عنه و نواسه حرب بود. پانزده سال پیش از هجرت در مکه به دنیا آمد.

ابی سفیان رضی الله عنه قبل از آن که به دین مبارک اسلام مشرف گردد، یکی از مخالفان سرسخت حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله بود وی بعد از فتح مکه همراه با خانواده اش به دین مبین اسلام مشرف شدند.

حضرت معاویه رضی الله عنه بیست و سه سال داشت که حضرت پیغمبر او را کاتب خود تعیین کرد. در زمان خلافت حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه برادر حضرت معاویه رضی الله عنه به نام یزید بن ابی سفیان رضی الله عنه سر لشکر شام گردید، تعداد زیادی از بنی امیه با او در شام متوطن شدند. در دوران خلافت حضرت عمر فاروق رضی الله عنه قسمتی از اداره شام را به حضرت معاویه رضی الله عنه

بن ابی سفیان رضی الله عنه سپرد و در زمان حضرت عثمان رضی الله عنه نیز به حیث والی شام و وظیفه خویش را دوام داد.

حضرت معاویه رضی الله عنه اساس خلافت اموی‌ها را گذاشت، بیست سال خلافت کرد. در سال شصت هجری وفات نمود. بعد از وفاتش قلمرو وسیع را برجای گذاشت که سرحدات شرقی آن از هندوچین آغاز می‌گردید و در غرب تا فرانسه و اسپانیه می‌رسید. بعد از او پسرش به نام یزید قدرت را در دست گرفت و در سال شصت و یکم هجری واقعه غم انگیز کربلا به وقوع پیوست. در این جنگ، نواسه حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله، حضرت حسین رضی الله عنه و یارانش به شهادت رسیدند. بعد از یزید تعدادی دیگر از این سلسله قدرت را در اختیار داشتند. این سلا له الی ۱۳۲ هجری بر قلمرو خلافت اسلامی حکمروایی کردند.

آخرین حکمران این خاندان، مروان بود که از ۱۲۷ الی ۱۳۲ بر قلمرو اسلامی حاکمیت را دوام داد. در فرجام ابومسلم خراسانی با یک قیام سرنوشت ساز به حکمرانی اموی‌ها نقطه پایان گذاشت که در درس آینده آن را مطالعه خواهیم کرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد شخصیت معاویه و گروه دوم در مورد وقایع مهم این خاندان معلومات خویش را بیان دارند.

سؤال‌ها

- ۱ - در مورد شخصیت امیر معاویه رضی الله عنه چه می‌دانید؟
- ۲ - واقعه غم انگیز کربلا چه زمان واقع شد؟
- ۳ - در مورد قیام علیه اموی‌ها چه می‌دانید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد واقعه کربلا از ملا امام ساحة زیست خویش بپرسند و معلومات خویش را در صنف ارائه نمایند.

آیامی دانید که خلافت اموی‌ها چگونه سقوط نمود؟

مسجد اموی در دمشق

تعدادی از خلفای اموی به احکام الهی توجه داشتند و از جمله می‌توان حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه یاد کرد، ولی عده‌یی هم بودند که به رعایا توجه نداشتند، لذا قیام‌ها علیه اموی‌ها آغاز گردید.

بغاوت‌ها در مقابل اموی‌ها در سطوح مختلف و جاهای دور و نزدیک آغاز شده بود، این حرکات علیه اموی‌ها زمانی به اوج رسید که ابو مسلم خراسانی در همکاری با عباسی‌ها زمینه قیام را فراهم ساخت. ابو مسلم خراسانی از همه اولتر توجه عباسیان را به طرف خویش جلب نمود و به تعقیب آن قیام را در سرزمین‌های شرقی خلافت اسلامی به خصوص خراسان به راه انداخت و تا بغداد همه طرفداران اموی‌ها را شکست داد، و تعدادی از طرفداران اموی‌ها بدون مقاومت به قیام‌کننده‌گان تسلیم شدند.

مردم هرات، فوشنگک، بلخ، تالقان و ساحات دیگر به امر ابومسلم خراسانی تا دمشق هجوم کتان رسیدند و در آن جا بر فراز دیوارهای بلند و برج‌های مستحکم دمشق بیرق‌های سیاه رنگ را به اهتزاز در آوردند. در این حالت عباسیان حمایت ابومسلم را داشتند، لذا زمام امور را ابوالعباس در سال ۱۳۲ هجری در دست گرفت.

زمانی که خلافت به ابوالعباس سفاح رسید، کاکای خود عبدالله بن علی را مأمور جنگ با مروان آخرین خلیفه اموی کرد. مروان را تا موصل تعقیب نمود و در آنجا مروان شکست خورد و به حران و بعد از آن به دمشق و فلسطین فرار کرد. ابوالعباس به کاکایش هدایت داد تا تعقیب مروان را به صالح بگذارد، صالح مروان را تعقیب نمود تا این که در یک قریه کوچک مصر که به نام بومیر یاد می‌شد او را کشت. به این ترتیب خلافت عباسی‌ها آغاز گردید که در درس آینده آن را مطالعه خواهیم کرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد خصوصیات اموی‌ها و گروه دوم در مورد قیام ابومسلم خراسانی بحث نمایند.

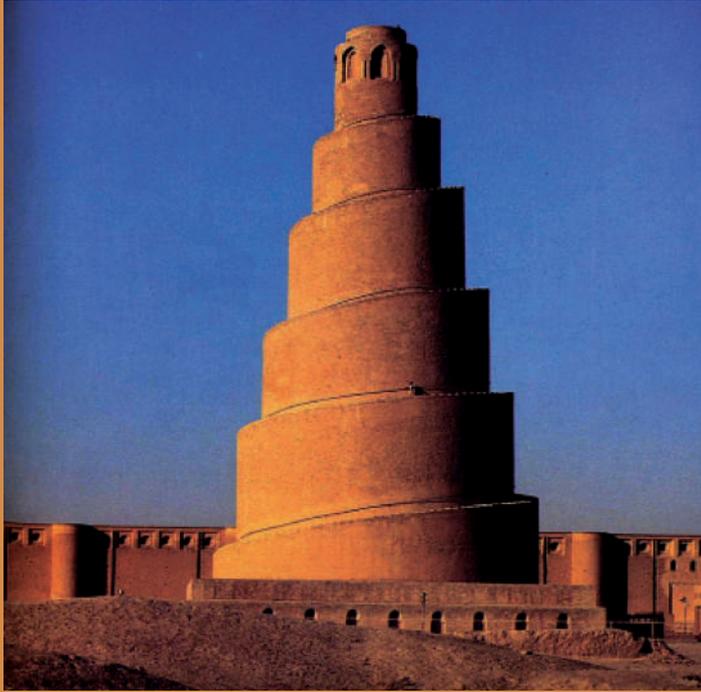
سؤال‌ها

- ۱- ابومسلم خراسانی کی بود؟
- ۲- قیام‌ها علیه اموی‌ها از کجا آغاز شد؟
- ۳- آخرین حاکم اموی‌ها کی بود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از ملا امام و بزرگان محل زیست خویش در مورد ابومسلم خراسانی پرسند و معلومات خویش را در صنف بیان دارند.

آیا می‌دانید که انتقال قدرت از اموی‌ها به عباسی‌ها چگونه صورت گرفت؟

ساختمان تاریخی در سامرا مربوط دوران عباسی‌ها در عراق

ابومسلم خراسانی علاوه بر آن که حمایت کامل مردم عجم را در کنار خویش داشت، شخصیت مدبر و آگاه بود. با وصف آن که سپاه بزرگی از مردم تالقان، بلخ و هرات را در مرو جمع آورده بود، سعی نمود تا حمایت عرب‌ها و به صورت خاص آل عباس را داشته باشد. از همین جهت به بزرگان آل عباس که آن‌ها هم بر ضد اموی‌ها در پیکار و مبارزه بودند، تماس‌هایی برقرار نمود. عباسی‌ها که به طور مخفی مردم را تنظیم می‌نمودند، سعی داشتند که نیروی نظامی را نیز دریابند تا کار اموی‌ها را یک سره سازند. به این ترتیب ابومسلم خراسانی توجه آل عباس را به خود جلب کرد و در نتیجه این تماس‌ها و قرارها لشکر ابومسلم خراسانی به سوی دمشق هجوم برد و نیروهای مروان آخرین خلیفه اموی‌ها را از قدرت برانداخت و به این ترتیب قدرت به آل عباس تحویل گردید.

دولت عباسی مدت پنج قرن بر قلمرو اسلامی حاکمیت داشت. اولین خلیفه این سلسله ابوالعباس سفاح بود که در سال ۱۳۲ هجری قدرت را در دست گرفت. موصوف تا سال ۱۳۶ هجری بر قلمرو خلافت اسلامی حکم راند. ابوالعباس در روز جمعه اولین خطبه را در

منبر خواند و مردم از او راضی شدند و گفتند که سنت پیغمبر ﷺ را باز احیا کردی. موصوف در این خطبه از فضایل خاندان پیغمبر ﷺ سخن گفت و از ظلم و تعدی اموی‌ها به خانواده حضرت محمد مصطفی ﷺ کرده بودند یاد کرد. علاوه بر آن گفت که اموی‌ها به زور خلافت اسلامی را غصب کرده بودند.

اسمای عمده‌ی از خلفای عباسی و زمان شان

اسم خلیفه	زمان و یا دوره اقتدار
ابوالعباس	۱۳۲ هجری
ابو جعفر عبدالله منصور	۱۳۶ هجری
ابو عبدالله المهدی	۱۵۸ هجری
ابو جعفر هارون الرشید	۱۷۵ هجری
ابو موسی محمد الامین	۱۹۳ هجری
ابو جعفر عبدالله مأمون	۱۹۸ هجری
ابو اسحاق محمد معتصم بالله	۲۱۸ هجری
ابو جعفر هارون الواثق	۲۲۷ هجری
ابوالفضل جعفر المتوکل علی الله	۲۳۲ هجری

حاکمیت عباسیان تا ۶۵۶ هجری ادامه یافت. در مدت پنج قرن امرا و حاکمان متعدد از این سلاله به قدرت رسیدند و حوادث زیادی به وقوع پیوست. از جمله حوادث دلخراش یکی هم به شهادت رسانیدن ابو مسلم خراسانی بود که در حکومت خلیفه منصور صورت گرفت. بعد از منصور به تعداد نزدیک به سی و شش تن خلفای عباسی یکی بعد از دیگری به قدرت رسیدند که نام‌های عمده‌ترین خلفای عباسی را در جدول می‌خوانید. تعداد دیگر نیز از این سلسله به قدرت رسیدند که آخرین آن ابو احمد المعتصم بالله بود که توسط حملات نیروهای چنگیزی از قدرت برانداخته شد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد ابو مسلم خراسانی و گروه دوم در مورد چگونه‌گی به شهادت رسانیدن معلومات دهند.

سؤال‌ها

- ۱- در مورد ابو مسلم خراسانی و کارنامه‌های وی چه معلوماتی دارید؟
- ۲- ابوالعباس سفاح کی بود؟
- ۳- ابو مسلم خراسانی چگونه به شهادت رسید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از بزرگان و آگاهان محل خویش در مورد انتقال قدرت از اموی‌ها به عباسیان معلومات خواسته و در صنف ارائه نمایند.

خلافت عباسی‌ها چگونه سقوط کرد؟

یک سکه از دوره عباسی

بعد از به شهادت رساندن ابومسلم خراسانی تعداد زیادی از امرای محلی به خصوص در قلمرو شرقی اسلامی بر عباسیان بی اعتماد شدند، یک تعداد از حاکمان محلی در هرات، سیستان، بلخ و غیره به مخالفت رو آوردند؛ ولی این مخالفت‌ها زمانی به اوج رسیدند که در میان مأمون و امین، پسران هارون الرشید نزاعی برپا شد. مردم هرات و به خصوص طاهر فوشنجی به دفاع از مأمون برخاستند تا از یک طرف ظلم عباسیان را در برابر ابومسلم تلافی نمایند و از جانب دیگر، نقش مردم غیر عرب را در اداره بغداد و خلافت اسلامی زیادتر سازند.

علاوه بر این اختلافات، در سال‌های اخیر خلافت عباسی‌ها، کسانی به قدرت رسیدند که جز عیش و نوش کار دیگری نداشتند. عوامل زیادی برای سقوط این سلسله را می‌توان برشمرد؛ از قبیل:

ظلم بر رعایا و خلاف وعده‌ها عمل کردن: عباسیان به همراهان غیر خانواده خویش وفا

نمی‌کردند که یک نمونه آن ظلم و تعدی به ابومسلم خراسانی بود. به وقوع پیوستن قیام‌های متعدد علیه عباسیان: در گوشه و کنار خلافت عباسی‌ها امرای محلی برای آزادی و استقلال خویش به قیام‌ها پرداختند، به این ترتیب دولت عباسیان روز به روز ضعیف‌تر می‌گردید.

بی‌کفایتی خلفای عباسی: در اخیر خلافت عباسی‌ها کسانی بر سر قدرت رسیدند که جز آزار دادن مردم، عیش و فساد اخلاقی کار دیگری نداشتند.

نبود مرکزیت قوی و مدبر: خلفای عباسی دیگر نه تدبیری داشتند و نه جرأت برای دوام خلافت، هر امیر محلی می‌توانست خلیفه را بترساند و کار مراد خویش را بر آن‌ها اعمال نماید.

به این ترتیب زمینه تجزیه طلبی مساعد گردید، ولی آنچه عامل قاطع برای سقوط خلافت عباسی‌ها گردید، هجوم سیل آسای نیروهای مغولی به سر زمین‌های اسلامی بود. مغول‌ها با کشتن آخرین خلیفه، المعتصم بالله به خلافت پنجمده ساله عباسیان نقطه پایان گذاشتند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد سال‌های اخیر خلافت عباسیان و گروه دوم پیرامون عوامل سقوط این سلسله بحث نمایند.

سؤال‌ها

- ۱ - مخالفت‌های اولی در خلافت عباسی‌ها از کجا آغاز گردید؟
- ۲ - طاهر فوشنجی در برخورد میان امین و مأمون طرفدار کی بود؟
- ۳ - کدام عوامل عمده را می‌توان در سقوط عباسیان مهم شمرد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد طاهر فوشنجی از بزرگان تحصیل یافته و با دانش خویش معلومات خواسته و در صنف ارائه نمایند.

اصطلاحات تاریخ صنف هفتم

- آتشکده: معبد زردشتیان، جای که آتش برای عبادت روشن می شود.
- اساطیر: داستان‌ها، قصه‌ها (تاریخی که بر روایات و داستانهای شفاهی متکی باشد آن را تاریخ اساطیری می گویند).
- اسکندریه: قرارگاه یونانی، محل نظامی که توسط یونانی‌ها و به ویژه اسکندر ساخته شده بود.
- ابداعات: نو ساخت‌ها، نو آوری‌ها، (آنچه که در قبل معمول نبوده و به شکل جدید ارائه گردد).
- العیاذ بالله: پناه می‌بریم به حضور خداوند بزرگ الله جل جلاله.
- انصار: در لغت به معنای کمک کننده‌ها است، در اصطلاح به آن مردم مدینه منوره گفته می‌شود که مهاجران مکه معظمه را استقبال و نصرت دادند.
- ارتداد: برگشت از دین، کسانی که از دین مبین اسلام برگشته بودند. مرتد خوانده می‌شدند.
- بودیستوا: پیروان آیین بودا
- جیحون: دریای آمو
- جمل: شتر
- حجة الوداع: آخرین حج حضرت محمد مصطفی ﷺ
- حماسی: شعرها و داستان‌های میهنی، رزمی
- خوارج: گروهی بود که پس از جنگ صفین مخالف حکمیت حضرت علی (کرم الله وجهه) و حضرت معاویه رضی الله عنه بودند.
- ماقبل تاریخ: پیش از تاریخ
- رب النوع: الهه یا بت خود ساخته انسان
- سامانه: سر و صورت دادن، تنظیم کردن، جشن عمومی مردم آریایی در زمانه‌های قدیم؛ مانند: جشن نوروز و یا جشن دهقان
- سیحون: سیر دریا
- عاج هندی: دندان‌های فیل‌های هندی که آثار ظریف از آن ساخته می‌شد

- غزوه: به آن جنگ گفته می شود که حضرت پیغمبر ﷺ در آن شرکت داشت
- کتیبه: سنگ نوشته، نوشته یی که در سنگ حک شده باشد
- گات‌ها: نصایح زردشت یا نصایح سپین تمان.
- مسکوکات: جمع سکه‌ها است، سکه‌های فلزی
- مزج: یکجا شده، آمیختن، با هم یکی شدن (کلمه مزج در تاریخ به آن مدنیت‌ها استعمال شده است که منشاء آن جداگانه و محصول آن یکسان باشد).
- مُشْرکان: آن عده کسانی که برای خداوند متعال ﷻ شریک می آورند
- وحدانیت: ایمان و باور داشتن به خداوند واحد و یکتا
- ویدی: کتاب‌های چهارگانه سروده‌های آریاییان که متشکل از ریگویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا، ویجورو ویدا می‌باشد، کلمه ویدا یا ویدی به معنای دانایی و تیز هوشی به کار رفته است.